

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

**Romští žáci na základní a praktické škole –
příčiny rozdílného vzdělání**

Vypracoval: Kristýna Kramlová

Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.

České Budějovice 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 25. 4. 2014

.....

Kristýna Kramlová

Poděkování

Děkuji PhDr. Salimu Muradovi, Ph.D. za odborné vedení, konzultaci, cenné rady a pomoc při vypracování mé bakalářské práce. Zároveň děkuji vedení, učitelům a žákům ZŠ Smetanova, ZŠ TGM a Základní praktické školy ve Vimperku za vstřícný přístup a možnost realizovat výzkum potřebný pro vznik této práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou vzdělávání romských dětí. Cílem bakalářské práce je ukázat vliv sociálního postavení romské rodiny na úroveň a možnosti vzdělávání romských dětí ve městě Vimperk.

V teoretické části své bakalářské práce poukážu na vývoj sociálního a kulturního života romské menšiny a na současné postavení Romů v České republice. Jako výchozí teorii jsem si vybrala teorii trojího vyloučení Romů autora Pavla Barši. Trojí vyloučení z důvodu socioekonomického, kulturního a politického. Pokusím se zaměřit na sociální a ekonomickou situaci romských rodin a pokusím se analyzovat důsledky sociálně - ekonomického, kulturního a politického vyloučení romské národnostní menšiny v současné společnosti ve Vimperku. V teoretické části se dále pokusím popsat vztah romské komunity ke vzdělání a specifika ve vzdělávání romských dětí.

V analytické části práce se zaměřím především na studium důvodů, proč některé děti studují na Základní škole a některé na Základní praktické škole ve Vimperku. Pomocí dotazníkového šetření a rozhovorů se budu snažit zjistit možné příčiny, které mohou mít za následek rozdíly ve vzdělávání romských žáků.

Klíčová slova: Romové, majoritní společnost, inkluze, vyloučení, předsudky, základní škola praktická, podmínky ke vzdělávání

ABSTRACT

This bachelor thesis concern the problems involved in educating Roma children. Specifically, the goal of this study is to point out the effect that social order of the Roma family has on the quality and equal opportunities in the education their children receive in the town of Vimperk.

The theoretical part of this paper will explore the development of the social and cultural life of the Roma minority and their subsequent social order in the Czech Republic. For my theoretical position, I have chosen the work of Pavel Barša, whose theory concludes that there are three major reasons responsible for Roma exclusion: socioeconomic, cultural and political. I will attempt to describe the social and economic situation of Roma families generally and analyse the social consequences economic, cultural and political exclusion has on the Roma minority nationally and, on the Vimperk society. Additionally, I will attempt to describe the Roma community's traditional idea of education and specifically, the education of their children.

The analytical part of the paper will study the reasons given why some children in Vimperk are educated in the primary school while others are placed in the primary practical sector. With the help of questionnaires and face-to-face interviews, I will try to determine the reasons for the differences in the education of Roma children.

Key words: Roma, majority/minority, inclusion, exclusion, prejudice, Practical primary School, Social order

OBSAH

I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1. ÚVOD	7
2. HISTORIE ROMŮ NA NAŠEM ÚZEMÍ	8
3. AKTUÁLNÍ SITUACE ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE	9
4. PROBLÉMY VE VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ	11
4.1. Přístup ke vzdělání	11
4.2. Jazyková bariéra	12
4.3. Předškolní příprava	12
4.3.1. Mateřské školy	12
4.3.2. Přípravné ročníky	14
4.4. Romské dítě v české škole	16
5. VÝCHOVA K TOLERANCI	17
6. ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ	17
6.1. Postupy zařazení dítěte na zvláštní školu	18
6.2. Výchovně vzdělávací program základní školy praktické	19
6.3. Budoucí uplatnění absolventů praktických škol	20
7. ROMSKÉ DÍTĚ V PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ	20
7.1. Diagnostika mentální retardace romských žáků	20
7.2. Odklon od hlavního vzdělávacího proudu	22
7.3. Přejechy ze ZŠ HVP na střední školy	23
7.4. Diskriminace v podobě alternativních škol	24
8. POSTUPY A MOŽNOSTI INTEGRACE ROMSKÝCH DĚTÍ DO PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ	25
9. OBČANSKÁ SDRUŽENÍ A ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE INTEGRACÍ ROMŮ DO SPOLEČNOSTI	27
9.1. Open Society Fund	27
9.2. Romodrom	27
9.3. Centra podpory inkluzivního vzdělávání	28
9.4. Komunitní centra	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST	30
10. AKTUÁLNÍ SITUACE VE VIMPERKU	30
11. VÝZKUM	31
11.1. Vymezení tématu výzkumu	31
11.2. Metodologie výzkumu	32
11.3. Výzkumné otázky	33
11.4. Vyhodnocení výzkumu	34
11.4.1. Vyhodnocení dotazníků pro romské žáky	34
11.4.2. Vyhodnocení rozhovorů s učiteli	41
12. ZÁVĚR	47
13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
14. SEZNAM PŘÍLOH	53

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ÚVOD

Ve své bakalářské práci Romští žáci na základní a praktické škole – příčiny rozdílného vzdělání se budu zabývat problematikou vzdělávání romských dětí. Toto téma jsem si vybrala pro svůj zájem o romské žáky, kteří jsou v mnohých případech již od dětství znevýhodňováni. Vzdělávání Romů je aktuální a v naší společnosti často řešené téma. Česká republika čelí časté kritice mezinárodních organizací z důvodu omezování přístupu romských dětí ke vzdělání.

Práci jsem rozdělila na dvě části. V teoretické části poukážu na historii a vývoj sociálního a kulturního života romské menšiny, na její etnický původ a na současné postavení Romů v ČR. Zejména se zaměřím na vztah romské komunity ke vzdělání a na specifika a problémy ve vzdělávání romských dětí. Velká část dětí romského etnika je vzdělávána na praktických školách, a tím je vlastně předurčena k životu na okraji společnosti. Romská menšina je tak poznamenána nízkou formální vzdělaností. Ta vede k neúspěchu na trhu práce a následně k sociálnímu vyloučení. Kvalitní vzdělání je ovšem předpokladem k úspěšné integraci romské populace do majoritní společnosti. Proto by zkvalitnění vzdělávacího systému mělo patřit mezi priority většinové společnosti a měl by se klást důraz na odstranění segregačních praktik v českém školství.

Praktickým cílem mé práce bylo pokusit se zjistit příčiny rozdílného vzdělávání romských dětí na dvou základních školách a Základní praktické škole ve Vimperku. V této části práce shrnuji výsledky svého výzkumu a analyzuji získané údaje. Jako výzkumnou metodu jsem použila kvantitativní formu výzkumu, který jsem obohatila o vlastní zkušenosti získané prostřednictvím pozorování a rozhovorů s učiteli. Dotazníky jsou určeny romským dětem na základních školách a na škole praktické. Navštívila jsem také místní charitu, kde jsem měla možnost setkat se s terénním pracovníkem města Vimperk a s pedagogickými pracovníky, kteří pracují ve zdejším mateřském centru a pomáhají romským rodinám s integrací do společnosti a romským dětem, které mají problémy se zvládnutím učiva, poskytují doučování a pomoc.

2. HISTORIE ROMŮ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Romové byli už od prvního příchodu na evropský kontinent pronásledováni a utlačováni. Evropané nechápali jejich způsob života a považovali je za čaroděje a tuláky bez morálních zásad. Neuznávali jejich kočovný styl života a děsila je i jiná barva pleti. Strach z neznámého vedl k řadě zákazů a snaze vypudit Romy zpět, odkud přišli.

Romská historie je velmi rozsáhlá, ale nedostatek psaných pramenů nutil historiky spolupracovat s lingvisty a kronikáři, aby shromáždili informace o původní vlasti Romů, hromadném odchodu z ní, romském jazyku a jeho dialektech. (NEČAS, 2002: 9) Romština vykazovala shodné znaky s indickým jazykem a rozmanitost dialektů romského jazyka naznačovala, že Romové pocházeli z různých oblastí střední a severní Indie. Romové žili nejčastěji kočovným způsobem života a pohybovali se z oblasti do oblasti. Zprvu se Romové pohybovali bez obtíží a veřejnost je vnímala s nadšením. Pro Romy typické způsoby obživy jako hádání z ruky, hudba, předpovídání budoucnosti, představovaly pro aristokracii a veřejnost zábavu a rozptýlení. Prvotní nadšení však netrvalo dlouho. Romové se připojili k jiným skupinám kočovníků, kteří byli považováni za tuláky, žebráky a postupně se k nim rozvíjela nedůvěra a začali být chápáni jako hrozba. (ŠOTOLOVÁ, 2011: 16) Většina romské populace byla negramotná a negativní postoje ze strany majoritní společnosti ji od vzdělávání se odrazoval. V roce 1927 přijala Československá republika „zákon o potulných Cikánech“ a v souvislosti s ním proběhl i soupis kočovných a usedlých Romů. Každý Rom měl povinnost u sebe nosit „cikánskou legitimaci“ a společně kočovat a tábořit směla jen rodina vlastníci „kočovný list“.¹

Období druhé světové války bylo pro romskou populaci nejhorším obdobím v historii. Byli považováni za občany druhé třídy a pro nacistický režim představovali ještě větší hrozbu než Židé. Proto byly prováděny nedobrovolné sterilizace a masové vyvražďování v koncentračních táborech. (ŠOTOLOVÁ, 2011: 26) Bohužel ani po hrůzách války pronásledování Romů neskončilo. Předsudky o „nepřizpůsobivých“ v naší společnosti přetrvávají a majorita se k nim stále staví jako k méněcenným. Je smutné a šokující, že v mnohých případech ani lidé nevědí, jaké krutosti Romům válka přinesla a jak byli nacistickým režimem stíháni.

¹ NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České Republiky*. Vystaveno 12. 2. 2002. [on-line]. [cit. 30. 11. 2013]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>

3. AKTUÁLNÍ SITUACE ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Přestože podle statistik žije v České republice okolo 250 tisíc Romů, při posledním sčítání lidu v roce 2011 se k romské národnosti přihlásilo pouze 5 tisíc občanů. Pokud k tomuto číslu připočteme obyvatele, kteří uvedli romskou národnost v kombinaci s českou nebo moravskou, žije na našem území 13 tisíc Romů.² Z jakého důvodu ale jsou statistiky tak rozdílné a k romské národnosti se hlásí tak málo lidí? Především je to ze strachu a obavy z protiromských nálad ve společnosti, ale také z důvodu ztráty romské identity. Romové sami sebe nechápou jako Romy a skrývají svou romskou identitu ze strachu, že by za to byli stíháni. Dalším důvodem může být také malá informovanost a negramotnost.³

Podle posledních zpráv o stavu romské menšiny na území České republiky vyplývá, že v naší společnosti stále přetrvává špatné postavení Romů ve všech oblastech života – vzdělání, zaměstnanosti, bydlení i bezpečnosti. Kvůli špatné situaci a postavení romské menšiny v české společnosti, čelí často Česká republika ostré kritice různých mezinárodních organizací, které se zaměřují na lidská práva a jejich ochranu.⁴ Neustále se zvyšuje počet sociálně vyloučených lokalit z důvodu rostoucího počtu ubytoven pro chudé lidi. Většina Romů musí čelit dlouhodobé nezaměstnanosti (v některých regionech 70 až 100%), romské děti jsou většinou bezdůvodně umístovány na základní praktické školy, které jim uzavrou cestu k dalšímu vzdělávání a tím i k zaměstnání. Nevyhovující jsou i podmínky, ve kterých většina Romů žije. V důsledku sociální reformy, která změnila podmínky příspěvků a dávek na bydlení, jsou romské rodiny nuceni bydlet v ubytovnách, které jsou nevhodné pro trvalé bydlení a nesplňují hygienické podmínky. Od nich se odvíjí i špatný zdravotní stav, kterým Romové ve vyloučených lokalitách trpí.⁵

² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Tab. 614a Obyvatelstvo podle věku, národnosti a pohlaví.* Období 26. 3. 2011. [on-line]. [cit. 30. 11. 2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>

³ JIŘÍČKA, J. *Romů je čtvrt milionu, při sčítání zapírají ze strachu, méně aktivista.* Vystaveno 17. 12. 2011. [on-line]. [cit. 30. 11. 2013]. Dostupné z:

http://zpravy.idnes.cz/za-maly-pocet-lidi-romske-narodnosti-muze-podle-aktivisty-strach-py6-domaci.aspx?c=A111216_123814_domaci_jj

⁴ The European Roma Rights Centre. [on-line]. Dostupné z: <http://www.errc.org>

European Union Agency for Fundamental Rights. [on-line]. Dostupné z: <http://fra.europa.eu>

⁵ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Zpráva o stavu romské menšiny: Roste počet sociálně vyloučených lokalit i nezaměstnanost mladých Romů.* Vystaveno 27. 11. 2013. [on-line]. [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/26254>

Sociální vyloučení může být chápáno jako bariéra, která znemožňuje přístup ke službám a institucím, obyvatelé neudrží kontakt se společností. Lidé ze sociálně vyloučených lokalit se potýkají s problémy z různých oblastí života. Mezi nejčastější příčiny sociálního vyloučení patří chudoba a nízký příjem, ztráta zaměstnání, špatná úroveň bydlení a nízká míra vzdělanosti. Specifickou roli v sociálním vyloučení hraje i etnicita. (NAVRÁTIL, 2003: 33) Romy můžeme zařadit mezi sociálně vyloučenou skupinu obyvatel. Může za to i negativní postoj majoritní společnosti, která se k romské menšině chová diskriminujícím způsobem a mluví o Romech jako o těch „nepřizpůsobivých“. Soužití s Romy nebo bydlení ve stejném domě či lokalitě je pro většinu lidí naprosto nepřijatelné. Předsudky, které v české společnosti převládají, jsou zakořeněny hluboko v nás a média je ještě více utvrzují. Romové jsou vnímáni jako paraziti, kteří jen pobírají sociální dávky, jsou líní a nechtějí pracovat a zneužívají všech výhod, které jim stát nabízí. „*Jedním z naprosto nepřijatelných předsudků je názor, že rodiny z romských komunit, pro které je kulturně typická vysoká míra porodnosti a progresivní typ populace, jsou vícedětné právě kvůli možnosti získat přídatky na dítě, které svou konstrukcí umožňují dostat příjmy rodiny nad hranici životního minima. Zejména v této souvislosti se hovoří o tendenci příslušníků romských komunit „zneužívat“ sociální dávky. [...] Je nepřijatelné hovořit o „zneužívání“, pokud má na tyto dávky rodina ze zákona nárok.*“ (ŠIMÍKOVÁ, 2003: 66)

Problematikou vyloučení ze společnosti se zabývá Agentura pro sociální začleňování. Má za úkol pomoci obcím řešit problémy s obyvateli ze sociálně vyloučených lokalit, zajistit jim přístup ke vzdělání, bydlení a najít vhodné zaměstnání a v neposlední řadě napomáhá plně integrovat sociálně vyloučené obyvatele do společnosti.⁶ „*Obcím nabízíme dlouhodobou spolupráci na dobu minimálně tří let, podle potřeby i delší. Základem spolupráce je dohoda na společném konstruktivním řešení situace v sociálně vyloučených lokalitách na území obce. Během spolupráce by mělo dojít ke změnám, které se významně pozitivně projeví jak v samotné sociálně vyloučené lokalitě, tak v jejím okolí. Měla by být zavedena opatření, která zlepší dostupnost předškolního a školního vzdělávání dětí, zvýší podporu zaměstnanosti, zlepší dostupnost a úroveň bydlení, zajistí síť potřebných sociálních a dalších služeb,*“

⁶ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *O Agentuře*. [on-line]. [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/o-agenture>

představuje nabídku Agentury ředitel Martin Šimáček.“⁷ Agentura pro sociální začleňování vznikla v roce 2008 a v současné době spolupracuje s 26 městy a obcemi v celé republice. Od července roku 2014 začne agentura spolupracovat s devíti novými místy, mezi nimiž bude i Ostrava nebo Příbram.

4. PROBLÉMY VE VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ

Neuspokojivá situace v sociálním, ekonomickém i kulturním životě Romů nastala i v důsledku špatné vzdělanostní úrovně. Vzdělávání romských dětí je důležitá podmínka pro odstranění společenských rozdílů a pro integraci romské menšiny do majoritní společnosti. V první řadě je důležité změnit přístup školského systému a upravit podmínky vzdělávání i pro romské žáky. Škola by měla romské dítě motivovat ke vzdělání, rozvíjet v něm jeho schopnosti a nadání a připravit ho na občanský život a budoucí zaměstnání. Také by měla účelně spolupracovat s rodiči a budovat v nich pozitivní přístup ke vzdělání. (ŠOTOLOVÁ, 2011: 50)

4.1. Přístup ke vzdělání

Vzdělávání romských dětí komplikuje i vztah romských rodičů ke škole. Romové školu chápou jako násilnou instituci, nedůvěřují jí a v některých případech v ní vidí i nebezpečí. „*Mnoho romských dětí nemá ve své rodině oporu, pokud jde o vztah k ní a pochopení potřeby a významu vzdělání; tato hodnota není často dodnes doceněna. [...] Romští rodiče tedy většinou své děti nevedou cílevědomě k úspěšné školní práci, k domácímu učení ani k mimoškolním aktivitám. Děti nejsou z rodiny zvyklé na pevnější časový režim, mají zcela volnost, nečtou si, nehrají si s hračkami ani si nemalují.*“ (BALVÍN, 1997: 44) Škola je něco, k čemu jsou společností nuceni a kde se jejich děti učí přijímat jiné hodnoty a normy, než v rodinném prostředí. Tento negativní přístup je předáván z generace na generaci, a proto je nutné tuto nedůvěru odstranit nebo alespoň oslabit. Rodinné prostředí a výchova hrají v životě dítěte primární roli. Vytváří potřebné předpoklady pro další výchovné činitele a formují osobnost dítěte. V první řadě je důležitá komunikace a vytvoření vztahu mezi školou a

⁷ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Agentura pro sociální začleňování nabízí obcím a městům spolupráci od července 2014.* Vystaveno 27. 9. 2013. [on-line]. [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/26131>

rodinnou. Pochválit dítě za každý úspěch, ocenit snahu rodičů a projevit jim respekt. Důležité je i vytvořit příjemné prostředí a pěstovat v romském dítěti pocit sounáležitosti a rovnocennosti v kolektivu. Do aktivit, které škola nabízí, by se měly zařadit i specifické zájmové činnosti pro Romy, jako hudební a taneční soubory. Učitel by měl také objektivně posuzovat míru připravenosti romského žáka a přihlížet i k sociální situaci rodiny. (ŘÍČAN, 1998, 110-114)

4.2. Jazyková bariéra

Velkou překážkou vzdělávání romských dětí v české škole je i nedostatečná znalost jazyka. Romové často nerozumí dobře česky, a výuka je proto pro ně velmi obtížná. Znalost mateřského jazyka většina romských dětí zapírá ze strachu z odmítání a diskriminace okolí a mluví romským etnolektem češtiny, který je ovlivněn hovorovou češtinou. Doma rodiče mluví romsky a děti jim skoro nerozumí. V důsledku špatné komunikace se jejich myšlení a řeč nevyvíjí dostatečně. (BALVÍN, 1997: 45) Řeč je ale důležitý faktor, který pomáhá dítě socializovat. *„Vedle rodiny je škola druhou nejvýznamnější institucí, která se podílí na socializaci dítěte – žáka. [...] Převážná část výchovy a vzdělání na 1. stupni ZŠ má verbální charakter a probíhá ve spisovném jazyce, který většina dětí nezná v rovině mluvené, a vůbec ne již v rovině grafické, začíná žák prožívat komunikační šok motivovaný neznalostí jazyka české školy. A tak nezávisle na inteligenční kapacitě žáka majority i minorit se spisovná čeština může stát významným zdrojem jeho počátečního školního neúspěchu.“* (BALVÍN, 2001: 157 – 158)

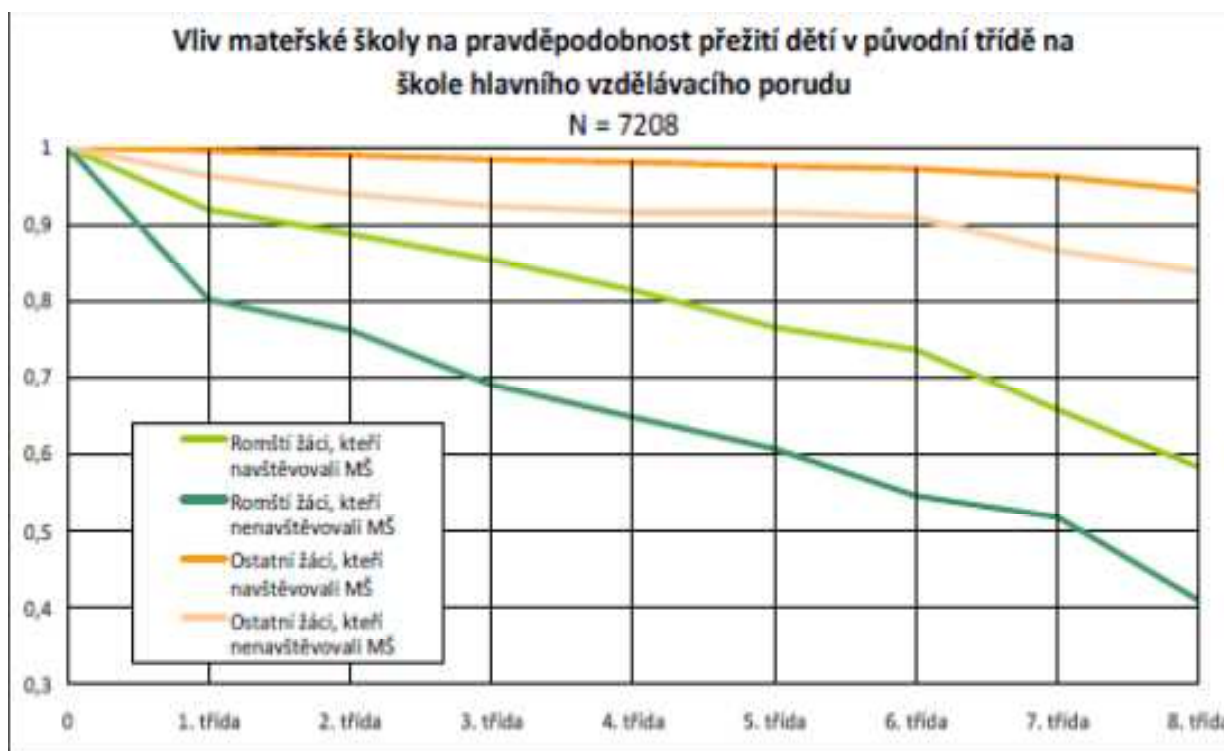
4.3. Předškolní příprava

4.3.1. Mateřské školy

Velmi málo romských dětí navštěvuje mateřské školy, což má negativní dopad na jejich další úspěšnost. Výchova v rodině bývá nedostatečná, dítě se zřídka setkává s knížkami a jinými pomůckami, a není proto připravené na školní práci. Předškolní výchova je ale velmi důležitým obdobím, které má zásadní význam pro budoucí vzdělání a úspěšnost v životě. (ŠOTOLOVÁ, 2011: 54) Agentura GAC ve svém výzkumu zjistila, že romské děti, které navštěvují mateřské školy, jsou v dalším

vzdělávání prokazatelně úspěšnější. Zásadou je pravděpodobně samotná realizace předškolního vzdělávání, ale i fakt, že mateřské školy navštěvují děti lépe motivované a z méně sociálně vyloučené rodiny. Motivace a zájem o vzdělání pak doprovází děti i na základní škole. Jak ale vyplývá ze studie, podíl romských dětí v mateřských školách je pouze 40%, na rozdíl od dětí majoritní společnosti, které předškolní výchovu absolvují v 90%.

Graf 1.

Vliv mateřské školy na pravděpodobnost přežití dětí v původní třídě na škole hlavního vzdělávacího proudu. Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň a žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Praha: GAC, 2009. str. 33

Zvýšit procento romských dětí v mateřských školách by pomohlo zřízení většího počtu asistentů pedagoga, osvobození mateřských škol od poplatků a rozšíření činnosti romských občanských sdružení.⁸

⁸ *Vzdělanostní dráhy vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit. Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň a žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Praha: GAC, 2009. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/VZDELANOSTNI_DRAHY.pdf*

Bohužel tyto možnosti narážejí na mnoho překážek:

- „Nízká míra motivace mateřských škol participovat na řešení problematiky vzdělávání dětí z romských sociálně vyloučených lokalit. MŠ mají odmítavý postoj ke změnám již zaběhlých metod práce.
- Nízká míra motivace romských rodičů zapisovat své děti do mateřských škol. Bariérou bývá i placení nákladů spojených s docházkou do MŠ či doprovod dětí do MŠ
- Výběr vhodného asistenta pedagoga a jeho financování.
- Přeplněnost mateřských škol, které se pohybují na hranici své kapacity.“⁹

Evropské centrum pro práva Romů uvedlo, že „...pokud by mateřské školy v České republice byly zdarma a pokud by byla projevena snaha k integraci romských dětí na úrovni mateřských škol...“ měly by romské děti větší šance v dalším vzdělávání. „V současných podmínkách zůstává mnoho Romů vyřazeno ze systému mateřských škol kvůli jejich nedostupné ceně a asovým předsudkům vůči Romům.“¹⁰

4.3.2. Přípravné ročníky

„Jedním z řešení problematiky vzdělávání romských dětí je zřízení přípravných tříd, kde se děti adaptují na nové prostředí a školní režim. [...]Přípravné třídy se nemají zaměřovat pouze na osvojení českého jazyka, ale jejich úkolem je také rozvíjet jazyk, kulturu a tradice Romů vůbec. Přípravné ročníky mají být zřizovány při mateřských nebo základních školách jako tzv. přípravné třídy, v nichž by si romské děti osvojily rozmanitými hravými formami český jazyk v rozsahu nezbytném pro výuku v běžných třídách základní školy a získaly by i základní dovednosti a návyky.“

(ŠOTOLOVÁ, 2011: 62 – 62) Překonat jazykovou a sociokulturní bariéru pomáhají v přípravných třídách vychovatelé-asistenti (označovaní také jako „romští pedagogičtí asistenti), kteří většinou pocházejí přímo z romských komunit. Tito romští asistenti pedagoga pomáhají žákům při aklimatizaci na školní prostředí a pomáhají i pedagogům při komunikaci s rodiči, případně s celou romskou komunitou. (BALVÍN, 2008: 28)

⁹ Vzdělanostní dráhy vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit. Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žáků a žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Praha: GAC, 2009. str. 33.

¹⁰ Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti. European Roma Rights Center (ERRC), červen 1999. str. 42. Dostupné z: [Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti](#)

Přípravné třídy navštěvují převážně děti ze sociálně vyloučených lokalit, ale i děti cizinců nebo děti s poruchami učení. V roce 2013 naplnilo přípravné třídy 3,5 tisíce dětí, což je o 500 dětí více než v roce předchozím.¹¹ „*Přípravné třídy i vychovatelé-asistenti učitele by měli působit všude tam, kde špatné výsledky romských dětí na potřebu této přípravy a asistence ukazují. [...] Dosud na mnoha místech či dokonce v celých regionech nebyly zřízeny přípravné třídy ani vytvořeny funkce vychovatelů z důvodu neinformovanosti či nezájmu vedení či zřizovatelů škol. Funkce vychovatele-asistenta učitele by měla být zřizována nejen v nultých či prvních ročnících, ale i ve vyšších třídách základních škol.*“ (BALVÍN, 2008: 28) Výhody přípravných ročníků zpracovalo Ministerstvo školství a sociálních věcí v *Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Mezi ty nejvýraznější výhody patří:

- „*Děti si zvykají na prostředí a režim školy. Zvyšuje se jejich připravenost na školní docházku. Dostává se jim speciální pedagogické péče (logoped, speciální pedagog).*
- *Přípravné ročníky prokazatelně přispívají ke snižování absencí romských žáků.*
- *Škola je v bližším kontaktu s rodiči dětí v předškolním věku, mezi školou a rodiči dochází k vzájemnému poznávání a postupnému získávání důvěry.*
- *Rodiče nemusí platit školné, proto možnosti přípravné třídy často využívají.*“¹²

Přípravné třídy se velmi dobře osvědčily. Děti, které docházely do přípravných tříd, prokázaly mnohem lepší výsledky na základní škole. Ovšem ne všichni rodiče jsou ochotni své dítě do těchto tříd posílat. Bohužel ani samotné školy nejeví přílišný zájem přípravné třídy zřizovat – většinou z důvodu nedostatku financí. Překážkou je i diskriminace Romů, ke které dochází jak ze strany „gádžovských“ rodičů, kteří tento postoj přenášejí na své děti, tak bohužel i ze strany pedagogů a ředitelů škol. (ŘÍČAN, 1998, 114)

¹¹ *Učí se učit se. Děti v přípravných ročnících ZŠ přibývá.* Vystaveno 4. 9. 2013. [on-line]. [cit. 20. 1. 2014]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/240623-uci-se-ucit-se-deti-v-pripravnych-rocnicich-zs-pribyva/>

¹² *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.* Praha: MPSV, 2006. str. 60. Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analýza_romskych_lokalit.pdf

4.4. Romské dítě v české škole

Romské dítě je v mnoha ohledech jiné, než gádžovské, vyrůstá v odlišném prostředí a vlivem komunity přijímá jiné normy a hodnoty. Často v rodině chybí základní vybavení potřebné k řádné školní přípravě, jako je stolek, papír nebo psací potřeby. S domácími úkoly nebo vysvětlením látky dítěti doma nikdo neporadí a nepomůže, protože rodiče sami základní školu třeba vůbec nedokončili. Dříve rodina dítěti předávala znalosti potřebné pro profesní přípravu, to znamená například v oblasti řemesla. Romské dítě tedy přichází do školy nepřipraveno a bez motivace ke vzdělání. (BALVÍN, 1997:44 – 45)

I dědičné a povahové dispozice mají vliv na školní úspěšnost. „*Romské děti bývají živější, temperamentnější, hůře se ukáznují, vykřikují, atd. Také se hůře soustřeďují: mívají slabou úmyslnou pozornost. Potřebují častější přestávky, při nichž si mohou zacvičit, zakřičet, zazpívat. [...] Učitelé i dobrovolníci pečující o romské děti referují, že jsou bezprostřední, hlučné, hravé, mazlivé a přítulné. Dítě musí také cítit osobní zájem a citovou blízkost: pro romské děti platí ve zvýšené míře obecné pravidlo, že vychovává především citový vztah k učiteli.*“ (ŘÍČAN, 1998: 112) Uvedené názory se vztahují na většinu romské dětské populace, ale nelze je zevšeobecnit na všechny romské děti. Především je důležité, aby učitel dával jasně najevo respekt k romské menšině a odpor k rasismu.

Nástup do školy je pro každé dítě zlomový okamžik v životě. Bohužel je většina romských dětí už od samého počátku vnímána jako outsider a školu vnímá jako nepřátelské území, kam chodí s odporem a nechutí. Gádžovští rodiče často vedou své děti k distancování se od romských spolužáků, a ti s nimi nechtějí spolupracovat, sedět v lavici, v některých případech vede nesnášenlivost až k šikaně. „*Jak plyne z toho, co už víme o romském dětství, nejsou přitom ve hře jen rasové předsudky, nýbrž i oprávněné obavy z různých nežádoucích vlivů. Nápadnou „mravní zkázu“ přitom představuje řeč romských dětí, jež bývá vulgární. [...] K opatrnosti nutí rodiče i fakt, že romské děti bývají příliš „znalé života“. [...] Romské děti patří spíše mezi děti neoblíbené. Tato neobliba je tím silnější, čím je romských dětí v dané třídě více. [...] O přestávkách mívají romské děti sklon vytvářet skupiny bez ohledu na příslušnost ke třídě, tj. izolovat se od ostatních, většinu času však samozřejmě tráví mezi spolužáky.*“ (ŘÍČAN, 1998: 116)

Diskriminace ze strany majority je podle mého názoru hlavní příčina, proč romští rodiče nechtějí posílat své děti do školy. V první řadě by se mělo změnit smýšlení majoritní společnosti, odstranit rozdíly ve vzdělávání a zbavit se předsudků, které ve společnosti převládají. Myslím si, že je nutné nastavit nový systém ve všech oblastech života – v pracovních příležitostech, v možnostech bydlení a především ve vzdělávání. Slovenský sociolog Portik píše, že pokud chceme změnit přístup romské minority ke vzdělání, měli bychom především změnit sami sebe a svůj postoj. *„Výchova a vzdelávanie rómskych detí je vážnym problémom, a to nielen v SR, ale aj jinde v Európe, kde Rómovia žijú. Nízka vzdelanostní úroveň rómskej menšiny sa premieta do všetkých oblastí života v našej spoločnosti.“* (PORTIK, 2003: 5)

5. VÝCHOVA K TOLERANCI

Cílem multikulturní výchovy je vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků, v němž se jednotlivci budou navzájem respektovat, tolerovat a kulturně obohacovat. Součástí výchovy k toleranci je odbourávání předsudků a odstraňování stereotypů z poznání všech dětí. Ve škole jde o vytvoření multikulturní pospolitosti, kde se všechny děti, bez ohledu na etnické, náboženské nebo sociální rozdíly učí vzájemně spolupracovat a být tolerantní vůči názorům jiných lidí. Je to jedna z mála šancí, jak majoritní společnosti poskytnout informace o romské komunitě, historii, kultuře a způsobu života. Pedagogové jsou zásadním faktorem, který rozhodne o tom, do jaké míry se podaří cíle splnit. K tomu, aby mohla být multikulturní výchova na školách realizována, je potřeba, aby učitelé měli alespoň minimální znalosti o romské kultuře, jazyce a tradicích romské komunity. Je také důležité předávat pozitivní obraz o romské komunitě prostřednictvím médií, a tak bourat předsudky, ve kterých se majoritní společnost utápí. (BALVÍN, 2008, 38-40)

6. ZÁKLADNÍ ŠKOLY PRAKTICKÉ

„Řada malých Romů vůbec nenastoupí do základní školy, nýbrž jde rovnou do zvláštní školy. Důvodem je buď to, že pro základní školu „nedozráli“ ani po odložení školní docházky, nebo to, že se jejich rodiče pro své děti sami energicky domáhají zvláštní školy.“ (ŘÍČAN, 1998, 114) Ve zvláštních školách nebo tzv. základních

školách praktických (ZŠP) se vzdělávají žáci s rozumovými nedostatky, které jim neumožňují se úspěšně vzdělávat v základní škole. K zařazení dítěte do zvláštní školy je u dítěte diagnostikováno lehké mentální postižení (LMP). „*Určení diagnózy „lehkého mentálního postižení“ spočívá v komplexním posouzení ze strany kvalifikovaného poradce (zpravidla psychologa) za využití dostupných diagnostických nástrojů a postupů. Diagnóza LMP je konsenzuální, takže nerozhoduje pouze údaj o výši IQ u dítěte, ale řada dalších ukazatelů, které ovlivňují školní úspěšnost dítěte.*“¹³

6.1. Postupy zařazení dítěte na zvláštní školu

- problémové dítě je navrženo k vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně (PPP)¹⁴
- návrh na vyšetření podává mateřská škola, základní škola nebo pediatr, popřípadě přímo rodiče dítěte, podmínkou pro vyšetření je souhlas rodičů
- PPP zjistí úroveň rozumových schopností podle výsledků testů inteligence, zjišťuje se úroveň vědomostí, míra a rozsah nedostatků, posuzuje se, zda příčinou školních neúspěchů není specifická porucha učení, zdravotní stav, absence ve škole, apod.
- po získání údajů a konzultaci výsledků s psychologem se dále posuzuje, zda lze stanovit opatření, která by umožnila dítěti zvládat alespoň základní požadavky osnov
- pokud se nepodaří realizovat vhodná opatření, posuzují se podmínky pro změnu školského zařízení (retardace vývoje rozumových schopností, vědomostní nedostatky v takové míře, že k odstranění nedochází ani při respektování individuální zvláštnosti jedince)
- po splnění těchto podmínek PPP, či jiný specialista, navrhne dítě přeložit do zvláštní školy (se souhlasem rodičů)

(BALVÍN, 1997: 58-60)

¹³ MŠMT: Povinná hranice 69 IQ pro doporučení do ZŠP neexistuje. Učitelské noviny č. 07/2013. [online]. [cit. 7. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=7121>

¹⁴ PPP provádí komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostiku, zaměřenou na šetření školní zralosti, na zjištění poruch příčin učení a chování a dalších problémů ve vývoji osobnosti, na zjištění individuálních předpokladů pro uplatňování a rozvíjení schopnosti a nadání dětí a mládeže a komplexní pedagogicko – psychologickou diagnostiku v souvislosti s profesní orientací žáků. (NIKOLAI, 2007: 65)

6.2. Výchovně vzdělávací program základní školy praktické

Posláním vzdělávacího procesu zvláštní školy je poskytnout pomocí speciálních výukových metod a prostředků vědomosti, dovednosti a návyky potřebné pro zapojení a integraci do běžného občanského života. Specifický význam školy je i v individuálním přístupu k žákovi, odpovídající úrovni vědomostí a jeho vývojovým a osobnostním zvláštnostem. Škola často musí i odstraňovat nedostatky, způsobené negativními vlivy (špatný přístup a nepřiměřené nároky základní školy, vliv prostředí, nedostatečná rodinná péče). (BALVÍN, 1997: 60-61) „*Proces vzdělávání žáků s lehkou mentální retardací vyžaduje speciální učební metody, vhodný výběr učiva, individuální přístup učitele – kvalifikovaného speciálního pedagoga a snížení počtu žáků ve třídě.*“ (BALVÍN, 1997: 122) Školský zákon sice stanovuje, že by studentům na praktických školách měla být poskytnuta stejná vzdělanostní úroveň jako žákům na základních školách, ale vzdělání získané na zvláštní škole nemůže být rovnocenné se vzděláním základní školy. Na praktických školách je zredukován týdenní počet hodin ze základních předmětů, jako jsou český jazyk nebo matematika. „*Žáci zvláštní školy nemusejí znát celou českou abecedu až do čtvrté třídy, zatímco u žáků základní školy se očekává, že ji zvládnou v prvních dvou letech školní docházky. V matematice žáci základní školy musí zvládnout čtení, psaní a základní počty od nuly do dvaceti v prvním roce, zatímco žáci zvláštní školy si neosvojí tuto dovednost až do třetí třídy.*“¹⁵ Žák, který absolvuje zvláštní školu, nemá záruku stejné úrovně a kvality vzdělání, jako žák, který vystudoval základní školu, a má velmi omezený výběr dalšího vzdělávání. Absolvent zvláštní školy má ve společnosti statut hloupého člověka, protože vzdělání, které získal, je určeno pro děti mentálně postižené. Zvláštní školy skutečně ubíjí schopnosti dítěte a snižují jeho inteligenci. „*Podle slov romské koordinátorky Albíny Tancošové z ministerstva školství se děti, které původně měly IQ 120, po socializaci ve zvláštní škole, záhy dostaly na úroveň IQ 70.*“¹⁶

¹⁵ Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti. European Roma Rights Center (ERRC), červen 1999. str. 19. Dostupné z: [Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti](#)

¹⁶ Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti. European Roma Rights Center (ERRC), červen 1999. str. 20.

6.3. Budoucí uplatnění absolventů praktických škol

Absolventi zvláštních škol jsou ve většině případů lidé znevýhodnění a mají jen omezené možnosti dalšího studia. Jsou to děti z dětských domovů nebo z rodin, které žijí ze sociální podpory a nemají prostředky na zabezpečení dalšího vzdělávání. Existují pouze dvě možnosti středoškolského vzdělání – učiliště a praktické školy (obě patří do kategorie speciálních škol). Odborná učiliště přijímají žáky, kteří úspěšně ukončili devátý ročník praktické školy. Tyto školy poskytují studentům znalosti v určitém oboru, potřebné pro uplatnění na trhu práce. Většinou ale pro nedostatek financí na úhradu nákladů spojených se studiem vyučení nedokončí. Dalším řešením je pokračování ve studiu na praktických školách, které připravují na výkon jednoduchých činností. Oproti absolventům učebních oborů mají tito žáci pouze vysvědčení, a tím je pro ně těžší najít zaměstnání. Dítě, které je nesprávně zařazeno do zvláštní školy, nemá možnost plného rozvinutí svých schopností, a uzavře se mu tak cesta k dalšímu vzdělání a k lepšímu zaměstnání. (BALVÍN, 1997: 89)

7. ROMSKÉ DÍTĚ V PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ

7.1. Diagnostika mentální retardace romských žáků

Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, do základní praktické školy by měly být zařazovány děti, které trpí lehkým mentálním postižením. Přesto výzkumy ukazují, že třetina romských dětí je umístěna na základní školy praktické.¹⁷ Nechce se mi věřit, že by se takové množství romských dětí rodilo mentálně zaostalé. Jako hlavní důvod umístování romských žáků na zvláštní školy nevidím v intelektu, ale v nedostatečném prozkoumání příčin selhání žáka na základní škole. Často může být za selháváním žáka sociální handicap či problémy s chováním.

Pedagogičtí odborníci a romští aktivisté uvádějí, že k psychologickému vyšetření z důvodu přeřazení na praktickou školu je posíláno daleko více romských dětí, než dětí českých. Z dokumentu Evropského centra na podporu Romů (ERRC) vyplývá, že při běžných předškolních zdravotních vyšetření doporučují lékaři romské děti

¹⁷ GAC. *Závěrečná zpráva výzkumného projektu: Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže*. Praha: 2007. str. 12. Dostupné z: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_ROMSKOLY_analyza_vzdelavacich_potreb_romskych_deti_FINAL.pdf

bezdůvodně k umístění na zvláštní školy. I doporučení od učitelů a ředitelů základních škol k psychologickému vyšetření se častěji týká dětí romského etnika. Jako důvod k vyšetření jsou uváděny odlišnosti v chování a názor, že zvláštní školy jsou vzhledem k jejich rase mnohem vhodnější. Než aby se učitelé s malými Romy trápili, raději je pošlou na speciální školu.¹⁸ K zařazování dětí na zvláštní školy by nemělo docházet ani z důvodu nátlaku některých romských rodičů, kteří ve zvláštní škole vidí možnost snadného absolvování povinné školní docházky, nebo mají ve stejné škole více dětí, které chtějí být pohromadě. Na základě rozhovorů, které ERRC vedlo s psychology a rodiči je jasné, že některé romské děti byly přeřazovány na zvláštní školy bez důkladného a věrohodného psychologického vyšetření. Mnoho romských rodičů uvedlo, že byli psychology požádáni, aby během samotného vyšetření čekali mimo ordinaci. Kompetentní posudek není možné provést za jednu hodinu, jedná se o dlouhý proces, který obnáší různá vyšetření. Přesto dotazovaní rodiče uvedli, že vyšetření jejich dětí netrvalo déle než 30 minut. V některých případech dokonce pedagogicko-psychologickou poradnu vůbec nenavštívili.¹⁹

K popření jakékoli diskriminace či bezdůvodného zařazování romských dětí na zvláštní školy se často argumentuje tím, že posudek vyplývá z objektivních inteligenčních testů. Ovšem je prokázáno, že IQ testy se vyznačují kulturní specifičností a tedy testy, které se používají v České republice, znevýhodňují romské děti ve srovnání s českými. Neexistuje žádný zákon, který by určil, jaký test by měl být použit a který z testů je v daném případě nejvhodnější. To, že jsou inteligenční testy kulturně předpojaté, dokazuje případ, kdy romské dítě nepřihradilo „nůž“, „vidličku“ a „lžíci“ ke kategorii „příbor“, protože tento výraz se běžně v romských rodinách nepoužívá. Jak je uvedeno i ve zprávě *Vzdělávání Romů v ČR, jehož patronát má Člověk v tísni, společnost při TV, o.p.s. „...odborná vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně (PPP) jsou zaměřena na posouzení úrovně školní zralosti a inteligenčních schopností. Testy jsou standardizovány podle dětí majority a pro romské děti nejsou validní, nezohledňují v celé šíři odlišnou kulturní a sociální zkušenost dítěte. Většina šestiletých romských dětí žijících v tradiční komunitě v tomto testu neuspěje především z důvodu*

¹⁸ *Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti.* European Roma Rights Center (ERRC), červen 1999. str. 25. Dostupné z: [Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti](#)

¹⁹ *Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti.* European Roma Rights Center (ERRC), červen 1999. str. 27

naprosto odlišného pojetí výchovy v romské rodině, nikoli z důvodů mentální retardace.“ (KALEJA, 2011: 43)

7.2. Odklon od hlavního vzdělávacího proudu

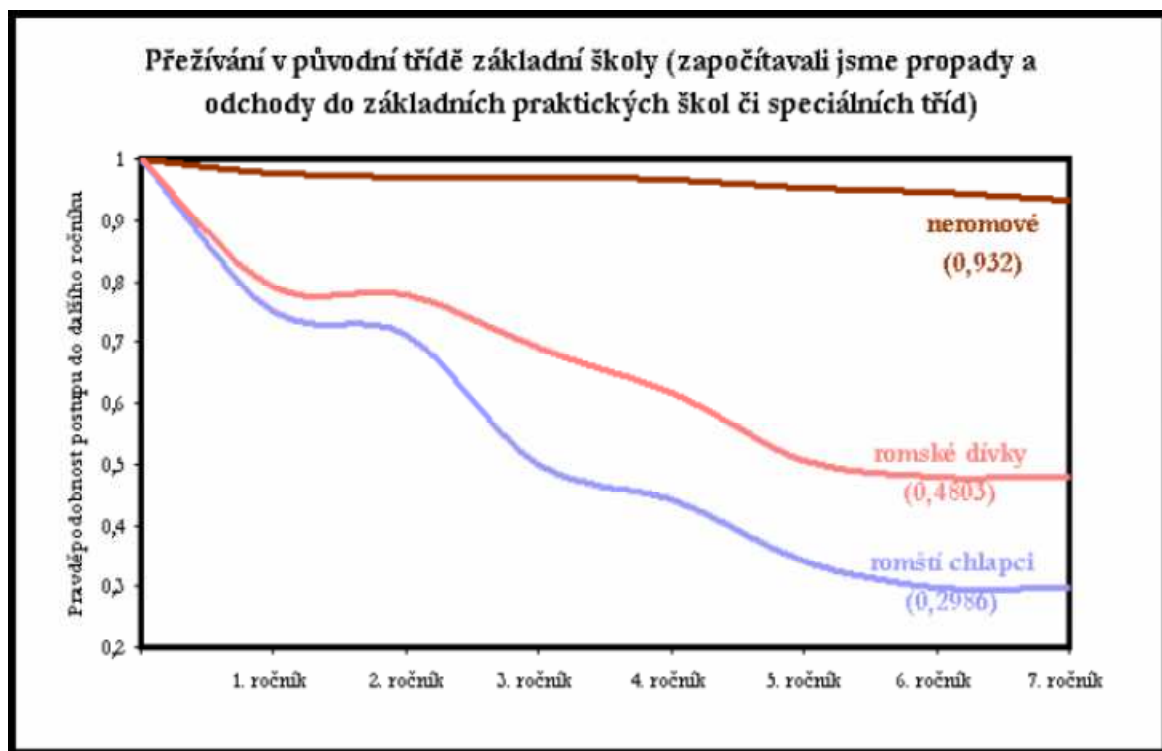
Většina dospělých Romů v České republice má ukončené maximálně základní vzdělání, je dlouhodobě nezaměstnaná a finančně závislá na podpoře státu. Přitom úspěšné ukončení základní školní docházky je předpokladem pro další vzdělávání a kvalifikaci potřebnou k uplatnění na trhu práce. Proč tedy většina Romů končí svou cestu pouze absolvováním povinné školní docházky? „*Již před mnoha lety byl pediatrie konstatován fakt, že ze všech dětí jsou do zvláštní školy přeřazovány nejdříve děti romské. [...] Romské děti chodí minimálně do předškolních zařízení, jsou netrénované v mnohých dovednostech nezbytných pro školní docházku, mají většinou jazykový handicap. [...] Je velmi pravděpodobné, že mnohé romské děti jsou přeřazovány z mimointelektových důvodů, event. z důvodů pseudoretardace.*“ (BALVÍN, 1997: 72 – 73) Pro romské dítě jsou nastaveny stejné možnosti vzdělávání jako pro české. Ovšem české dítě se nemusí potýkat s tím, že by nerozumělo jazyku, kterým se ve školách vyučuje. Jak uvádí studie Ivana Gabala²⁰, romské děti mají na základní škole daleko menší pravděpodobnost úspěšnosti než děti z majoritní společnosti. Kvůli horší připravenosti a vybavenosti a nedostatečné jazykové kompetenci odchází nejvíce dětí ze základní školy již po první třídě. Dalším kritickým bodem je třetí třída, kdy se ztěžuje náročnost výuky. Těžký je i přechod z prvního na druhý stupeň, kde se vedle náročnosti učiva mění i charakter výuky a k základním předmětům přibývají i předměty odborné. Velké problémy mají romské děti v českém jazyce a v matematice. Se změnami a náročností učiva se hůře vyrovnávají chlapci než dívky.

S nízkou mírou úspěšnosti souvisí i vysoká absence v hodinách. Počet zameškaných hodin i zhoršení prospěchu se s přibývajícím věkem zvyšuje. Absence ve vyučovacích hodinách platí i pro děti z majoritní společnosti, ovšem u romských dívek a chlapců je až trojnásobně vyšší. Podle výzkumu společnosti GAC je patrné, že romské děti prospívají hůře než jejich spolužáci. Na druhém stupni základní školy měli pouze

²⁰ GAC. *Závěrečná zpráva výzkumného projektu: Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže.* Praha: GAC, 2007. str. 10. Dostupné z: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_ROMSKOLY_analyza_vzdelavacich_potreb_romskych_deti_FINAL.pdf

dva žáci dvojku z češtiny, z matematiky byla udělena nejlepší známka trojka. Ovšem po přesunu žáků na školu se Speciálním vzdělávacím programem se prospěch zlepšil až o dva stupně. Pravděpodobnost, že se bude vzdělávat na speciální základní škole, je pro romské dítě až šestkrát vyšší než pro jeho neromského vrstevníka. (GAC, 2007: 16-19)

Graf 2.

Odchody a propady dětí na základní škole. Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže. Praha: GAC, 2007. str. 11

7.3. Přechody ze ZŠ HVP na střední školy

Odchod směrem ke středním školám je moment, kdy žák nebo žákyně opouští základní školství. Struktura odchodů romských dětí a ostatních dětí ze základních škol se liší hned v několika oblastech. V případě základních škol HVP s minimálním podílem romských dětí je odchod žáků na gymnázium nebo střední školu zakončenou maturitou daleko větší, než ze základních škol „romského typu“. Ze škol, kde je vysoký podíl romských dětí, více dětí odchází na odborná učiliště, nebo se na střední školu vůbec nehlásí. Z toho vyplývá, že čím vyšší je podíl romských dětí na škole, tím méně dětí pokračuje ve svém vzdělání na střední škole. Ze získaných dat je patrné, že děti z „romských škol“ mají až trojnásobně vyšší riziko, že vůbec základní školu nedokončí a tedy nebudou mít kvalifikaci potřebnou ke vstupu na pracovní trh. Naopak děti ze škol

s nejnižším podílem Romů mají větší šance a motivaci studovat na gymnáziu nebo oborech zakončených maturitní zkouškou. Výzkumy ukazují, že osm z deseti romských žáků, kteří si podali přihlášku k dalšímu studiu, směřuje na učební obory, zatímco u majoritní společnosti sedm dětí z deseti míří k maturitě. I když se dítě rozhodne dál studovat a podá si přihlášku na střední školu, neznamená to, že ji začne studovat nebo že daný obor z různých příčin neopustí a tím vypadne ze středního vzdělávání jako takového. K předčasným odchodům ze středních škol nejčastěji dochází během prvních ročníků studia. Důvodem bývá změna prostředí, náročnost učiva, špatný výběr oboru a neschopnost adaptace v nové škole.²¹

7.4. Diskriminace v podobě alternativních škol

Snaha integrovat romské děti do hlavního vzdělávacího proudu je v České republice stále nedostatečná. Často bývá ze strany ředitelů a učitelů základních škol namítáno, že integrace Romů nemůže fungovat kvůli nedostatku financí, kvalifikovaných lidí a navíc by i dítě kvůli své odlišnosti trpělo v kolektivu ostatních žáků. Podle mého názoru je hlavní příčinou spíše neochota začít daný problém řešit a zavedené předsudky a neobliba romské menšiny u majoritní populace. Segregace Romů v českém školství je problém, který v naší společnosti vyvolává bouřlivé diskuze. Liga lidských práv (LLP) popsala čtyři druhy segregačních typů základních škol a tříd. Prvním typem diskriminačního zařízení jsou základní školy, které byly v minulosti školami zvláštními. Kvůli zahraniční i domácí kritice se Ministerstvo školství rozhodlo zvláštní školy zrušit. Ovšem změna nastala pouze v názvu školy. *"Nezrušili jsme žádnou zvláštní školu, jen jsme je přejmenovali,"* uvedla Andrea Šťouračová z hejtmanství Olomouckého kraje pro aktuálne.cz.²² Výuka na těchto školách stále probíhá podle vzdělávacího programu Zvláštní škola, tedy podle programu upraveného pro žáky s lehkou mentální retardací.

Další alternativou integračních škol jsou základní školy, ve kterých převažují romští žáci. V tomto typu škol se učí podle vzdělávacího programu určeného pro základní školy, nestandardní je ale vysoký podíl romských dětí ve třídách. K vysokému

²¹ Závěrečná zpráva. *Sociologická analýza přechodů romských dětí ze sociálně vyloučeného prostředí ze základních na střední školy*. Praha: GAC, 2010. Dostupné z:

http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_Prechody_RD_ze_ZS_na_SS.pdf

²² Zvláštní školy v Česku? Segregace trvá. Vystaveno 16. 2. 2006. [on-line]. [cit. 11. 2. 2014] Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=80189>

zastoupení romských dětí dochází většinou z toho důvodu, že se škola vyskytuje v okolí, kde žije mnoho romských rodin. Liga lidských práv považuje tento typ školy z dlouhodobého hlediska za nepřijatelný, protože kumulace romských žáků na škole dostatečně nezajišťuje jejich budoucí integraci do společnosti.

Na některých školách se vyskytují třídy, které navštěvují pouze romští žáci, u kterých bylo diagnostikováno zdravotní postižení, zejména mentální retardace. Výuka probíhá v oddělených třídách od ostatních dětí majoritní společnosti.

Existují však také třídy speciálně určené pro romské žáky, aniž by u nich bylo zjištěno jakékoli zdravotní postižení. Romové se učí podle vzdělávacího programu základní škola, stejně jako děti z majoritní společnosti, jen výuka probíhá odděleně. Takové opatření shledává LLP jako nepřijatelné a diskriminační. Ze strany školy je patrné, že nejeví žádný zájem ani snahu o integraci romských žáků mezi ostatní děti.²³

8. POSTUPY A MOŽNOSTI INTEGRACE ROMSKÝCH DĚTÍ DO PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ

Zkvalitnění výchovy a vzdělávání romských dětí je důležitá součást celkové koncepce integrace romské populace do společnosti. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) si je vědomo zásadního významu vzdělání pro úspěšnou integraci Romů do společnosti, pro vyrovnání jejich životních šancí s majoritní společností dosažením rovných vzdělávacích příležitostí pro všechny děti a mladé lidi. Na základě tohoto přesvědčení navrhlo, projednalo a přijalo *Strategii pro zlepšení vzdělávání romských dětí*.²⁴

Základní strategické postupy:

- *Podpořit Romy ve vzdělávání na všech jeho stupních i po skončení školní docházky s cílem zlepšit jejich možnosti zaměstnání.*
- *Prostřednictvím zlepšení vzdělávání Romů zlepšit jejich zaměstnatelnost, a tím i sociální postavení.*
- *Napomoci rozvoji romské kultury a tradic.*

²³ LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Základní vzdělávání romských dětí. Systémová doporučení ligy lidských práv č. 2.* Liga lidských práv, 2007. Dostupné z: http://llp.cz/wp-content/uploads/02_zakladni_vzdelavani_romskych_deti.pdf

²⁴ *Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí. Verze 2001.* MŠMT. [on-line]. [cit. 11. 2. 2014] Dostupné z: http://aplikace.msmt.cz/DOC/STRATEGIE_ZVRD_2001.doc.

- *Podpořit postupné směřování společnosti v České republice k etnicky pestré a občansky jednotné společnosti.*

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v dokumentu charakterizovalo klíčové oblasti pro plnění dílčích strategických cílů. K vyrovnání jazykového a sociálního handicapu je nutné, aby romské děti navštěvovaly mateřské školy již od tří let po dobu čtyř hodin denně a prostřednictvím romských asistentů v mateřských školách předcházet komunikačním a adaptačním obtížím dětí i rodičů. Podporu mohou poskytnout i občanská sdružení Romů.

Pro podporu romských žáků v průběhu povinné školní docházky je nutné zohlednit kulturní identitu romských dětí v rámci vzdělávacího programu a zařadit do výuky témata z romské historie, kultury a jazyka. Pedagogové a vedoucí pracovníci školy by měli být dostatečně vzdělaní a informovaní o romském etniku. Dále je vhodné zřizovat na základních školách místa vychovatelů-asistentů učitele, tzv. romských asistentů, jejichž cílem je vytvářet ve škole takové prostředí, ve kterém se romské dítě cítí spokojeně a bezpečně, a zároveň si získat důvěru rodičů a fungovat jako komunikační článek mezi školou a romskou rodinou. V případě speciálních škol je třeba doplnit jazykové vzdělání žáků, rozšířit vybavení v podobě učebních pomůcek, metodických materiálů, a poskytnout žákům doučování a kurzy potřebné k úspěšnému přechodu z programu zvláštních škol do škol základních. Je nutné podpořit romské žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí a poskytnout jim finanční pomoc na úhradu školního stravování, školních potřeb a dopravy do školy, aby mohli plnohodnotně navštěvovat školu a získat vzdělání.

Pomocí speciálních programů je dále třeba připravit romské žáky k přijímacím zkouškám na střední školy a motivovat je k celoživotnímu vzdělávání, vytvořit na škole poradenské pracoviště pro volbu povolání a zapojit do procesu i rodinu, poskytnout jí nejrůznější informace a možnosti výběru budoucího povolání žáka. Cílem není jen vhodný výběr oboru, ale také jeho úspěšné dokončení. S tím souvisí i institut poradce, který by pomáhal řešit studentům problémy, vznikající během studia.

Je nutné podpořit smysluplné trávení volného času vytvořením vhodných podmínek pro uskutečnění aktivit a činností romských občanských sdružení a pomoci při jejich organizaci a na místní úrovni zapojit do vedení zájmových aktivit zástupce z řad Romů, kteří budou motivovat a inspirovat ostatní členy komunity.

Romské děti jsou velmi talentované v hudební, výtvarné a pohybové oblasti a je tudíž důležité podporovat a rozvíjet jejich nadání v komunitních školách rozšířenou výukou hudební, výtvarné a pohybové výchovy a z téhož důvodu podporovat jejich docházku do základní umělecké školy prostřednictvím finanční pomoci na úhradu školného a zapůjčováním hudebních nástrojů, informovat zájemce o studiu na uměleckých školách a konzervatořích a pomáhat v přípravě na přijetí.

Cílem strategie je i vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků, v němž odlišnost jedince v barvě pleti, kultuře, jazyku nebo příslušnost k jinému národu není důvodem k diskriminaci a znevýhodňování. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se bude aktivně podílet na vydávání a šíření materiálů poskytujících informace o romské komunitě a jejich příslušnících. Využije moderní technologie a prostřednictvím médií bude informovat veřejnost o problematice vzdělávání romských dětí a o romské menšině obecně.²⁵

9. OBČANSKÁ SDRUŽENÍ A ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE INTEGRACÍ ROMŮ DO SPOLEČNOSTI

9.1. Open Society Fund

Nadace Open Society Fund Praha patří mezi pět největších nadací v České republice. Jejím posláním je rozvíjení hodnot otevřené společnosti a podpora demokracie. Mezi hlavní programové oblasti patří: rozvíjení právního státu a omezení korupce, poskytování stipendií a stáží, usilování o rovné genderové příležitosti a lidská práva a zaměření na rovné vzdělávání. V programu Inkluzivní vzdělávání usiluje o transformaci českého vzdělávacího systému, podporuje a spolupracuje s organizacemi, které prosazují principy inkluzivního vzdělávání v českém školství.²⁶

9.2. Romodrom

Občanské sdružení Romodrom vzniklo v roce 2001 za účelem řešení problémů rodin ze sociálně vyloučeného prostředí a hledání cesty k jejich integraci do společnosti. Mimo

²⁵ *Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí. Verze 2001.* MŠMT. [on-line]. [cit. 11. 2. 2014] Dostupné z: http://aplikace.msmt.cz/DOC/STRATEGIE_ZVRD_2001.doc.

²⁶ Nadace Open Society Fund Praha. [on-line]. [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.osf.cz/>

prosazování práv a pomoci sociálně vyloučeným rodinám je Romodrom členem projektu „*Společně do školy*“. Projekt „*Společně do školy*“ je koalicí nevládních organizací, které usilují o naplnění rozsudku Evropského soudu pro lidská práva, který v roce 2007 označil české školství za diskriminující. Koalici tvoří 13 nevládních organizací, zakladatelem a hlavním organizátorem projektu je organizace Zšvůle práva. Obecnějším cílem projektu je odstranění rasových bariér z českého vzdělávacího systému a napomoci tak k rovnému přístupu ke vzdělání pro všechny děti, bez ohledu na jejich barvu pleti, původ či společenské postavení. Společně do školy nevyjadřuje žádost, ale rozkaz. Každé dítě má právo na vzdělání a rozvíjení svých schopností. I romské děti musí mít možnost plnohodnotného vzdělání, aby mohly uskutečnit cíle a hodnoty, díky nimž budou součástí společnosti. Pokud se jim tato možnost neposkytne, budou odsouzeny k sociálnímu vyloučení a odsunuty na okraj společnosti. Romské i neromské děti musí mít příležitost se vzájemně poznat a naučit se spolu žít ve vztazích oproštěných od rasových předsudků.²⁷

9.3. Centra podpory inkluzivního vzdělávání

Centra podpory inkluzivního vzdělávání (CPIV) je celorepublikový projekt, který nabízí školám spolupráci, metodickou a konzultační pomoc v oblasti zavádění inkluzivních principů do vzdělávání, sociálního poradenství a prevence sociálně patologických jevů. Činnost zahrnuje tvorbu školních podpůrných programů, opatření pomůcek na podporu inkluzivního vzdělávání, zajištění dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a odborné poradenství. Při spolupráci s vedením participujících škol pomáhá vytvářet podmínky pro vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami a dodržet rovný přístup ke vzdělání.²⁸

9.4. Komunitní centra

Významnými pomocníky při začleňování romské menšiny do většinové společnosti jsou i komunitní centra. Jejich cílem a posláním je rozvoj místní komunity. Jednotlivé programy komunitních center se liší podle individuálních situací vyskytujících se v romské komunitě a podle toho, jakými sociálně negativními vlivy je prostředí

²⁷ Romodrom. *Koalice Společně do školy*. [on-line]. [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.romodromcz.cz/index_cz.php?id=11

²⁸ Centra podpory inkluzivního vzdělávání. [on-line]. [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.cpiiv.cz/>

komunity ohrožováno. Organizace komunitních center se většinou ujímají občanská sdružení či jiné nevládní neziskové organizace. Mezi náplň činností center například patří sociální kontakt s etnikem a majoritou, poradenství a sociální pomoc, finanční pomoc při ztrátě zaměstnání, pomoc při rekvalifikaci a podpora při hledání nového zaměstnání, aktivity pro mládež sloužící jako prevence sociálně patologických jevů a pomoc svobodným matkám (zřizování školky pro děti). (KALEJA, 2011: 92)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

10. AKTUÁLNÍ SITUACE VE VIMPERKU

Vedení města Vimperk se již delší dobu zabývá problémy, které nastávají při soužití romského a neromského obyvatelstva. Za kriminalitu ve Vimperku dává většina občanů vinu Romům, podepisují petice a dokonce vzniklo Hnutí za Vimperk bez nepřizpůsobivých Romů. Dění ve městě zajímá i extrémisty. V listopadu roku 2011 proběhlo ve Vimperku shromáždění Dělnické strany sociální spravedlnosti, které se naštěstí podařilo zvládnout bez zásahu policie a bez násilí. Vedení města přijalo řadu opatření, které by měly situaci ve Vimperku zlepšit – posílení policejních hlídek, přes noc zavřené bary a herny a řešení drogové problematiky.²⁹

Přesný počet Romů žijících v městě Vimperk nelze s jistotou určit. Podle posledního sčítání obyvatel v roce 2011 bydlí ve městě Vimperk 8 občanů romské národnosti. Ovšem podle odhadů terénního pracovníka³⁰ žije ve Vimperku přibližně 300 Romů. Většina z nich žije ve vyloučených lokalitách v okrajových částech města. Jedná se o soukromé i městské objekty v ulicích Pasovská, Lázeňská, Svornosti a v městské části Výškovice. Domy a okolí jsou převážně neudržované, poškozené, nevhodné pro trvalé bydlení. Jako největší problém vidím vysokou nezaměstnanost a nedostatečnou motivaci k hledání zaměstnání.

Většina dospělých Romů nemá práci, rodiny jsou zcela závislé na sociálních dávkách. Někteří muži jsou zaměstnaní u technických služeb, ale často spíše pracují „načerno“ (výkopové práce, pomocné práce na stavbách). Další příčinou sociálního vyloučení jsou vysoké dluhy, v důsledku nich dochází k exekucím na majetku, mzdě nebo sociálních dávkách. V lokalitách se vyskytují patologické jevy, mezi nejvíce ohroženou skupinu patří převážně mladiství. V rámci Městské policie Vimperk zřídilo město dvě místa asistentů prevence kriminality z řad romských občanů. Hlavním úkolem je pomoci udržet pořádek ve městě a dohlížet na dodržování vyhlášek a zákonů. Asistenti prevence kriminality se pohybují i v sociálně vyloučených lokalitách a informují vedení města o stížnostech nebo připomínkách občanů.

Spolupráci s Romy a pomoc lidem ze sociálně vyloučeného prostředí zajišťuje Oblastní charita Vimperk. Pomáhá rodinám řešit dluhovou problematiku, poskytuje

²⁹ *Vimperk trápí potíže s Romy. Lidé se bojí dalšího šluknova.* [on-line]. Vystaveno 2. 11. 2011. [cit. 13. 4. 2014]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/vimperkem-zmitaji-obrovske-potize-s-romy-mistni-se-boji-nepokoju-p96-/domaci.aspx?c=A111101_175003_budejovice-zpravy_pp

³⁰ Identita terénního pracovníka je mi známa, ale kvůli přání zachování anonymity neuvádím jeho jméno

pomoc při jednání s úřady, podporuje v hledání vhodné práce a pomáhá s hledáním nového bydlení. Rodinám s dětmi poskytuje podporu a rady při výchově dětí, jak správně vést a udržovat domácnost a jak zvládat děti s výchovnými problémy. Pro děti a jejich rodiče pořádá charita různé aktivity (výlety, veřejná vystoupení,...), které upevní vztahy v rodině a dětem poskytnou smysluplné trávení volného času. V rámci charity funguje Mateřské centrum Budulínek, které umožňuje matkám na mateřské dovolené vzájemně se setkávat, předávat si zkušenosti a společně s dětmi trávit čas. Posláním charity je začlenění sociálně vyloučených rodin zpět do společnosti, pomocí doučování zvýšit úspěšnost dětí ve škole a dospělým pomoci získat potřebnou kvalifikaci pro uplatnění na trhu práce. Do roku 2012 existoval ve Vimperku romský taneční soubor Čhave Devlestar, nyní funguje ve Volarech pod názvem Roma star. Náplní souboru je seznámit děti s romskými tradicemi a folklórem a prostřednictvím veřejných vystoupení informovat o romské kultuře i širokou veřejnost.

11. VÝZKUM

11.1. Vymezení tématu výzkumu

Tématem praktické části této bakalářské práce je analýza příčin rozdílného vzdělávání romských dětí. Snažím se zjistit důvody, proč některé děti mohou studovat na základní škole a proč jsou některé přeřazeny na základní školu praktickou. Téma vzdělávání Romů je podle mého názoru aktuální. V roce 2007 Evropský soud pro lidská práva ve svém rozsudku konstatoval, že se Česká republika dopustila diskriminace³¹ na 18 romských dětech, které byly neprávem přeřazeny do zvláštní školy.³² Česká republika dostala za úkol tyto diskriminující zvláštní školy zrušit. Školy opravdu formálně přestaly existovat, ovšem ve skutečnosti fungují dál, pouze pod názvem základní školy praktické, popřípadě speciální. Podle mého názoru diskriminace na školách stále převládá, ať už v jakékoli podobě. Přeřazování na praktické školy z důvodu rasových předsudků vidím jako hlavní problém. Pro integraci romské populace do společnosti je vzdělání klíčovým bodem. Česká školní inspekce vyzvala

³¹ Diskriminace – (z lat. *discriminare* = rozdělovat, rozlišovat, od *discrimen* = přehrada, vzdálenost) – fakt a způsob omezování nebo poškozování určitých společenských skupin v jejich právech a nárocích. (MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996: 213)

³² *Rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 13. listopadu 2007 ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice*. [on-line]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=390&d=201083>

základní školy praktické, aby sečetly romské žáky a výsledky nahlásily. Proti tomuto šetření se ohradila Asociace speciálních pedagogů, která namítá, že určování etnicity je v rozporu s Listinou základních lidských práv a svobod. Školy se měly řídit podle definice, kterou poskytlo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Definice určení romské etnicity žáka zní takto: „za romského žáka/romskou žákyni považujeme člověka, který se za něj/ni sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil(a), a/nebo je za takového/takovou považován(a) významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.“³³ Při svém výzkumu jsem se také setkala s nejistotou, pokud jde o určení, které dítě můžeme považovat za romské. Spíše než striktní definicí jsem se řídila radami a posudky učitelů a pedagogických pracovníků, kteří jsou s dětmi v každodenním kontaktu.

11.2. Metodologie výzkumu

Výzkum jsem realizovala prostřednictvím kvantitativního šetření a doplnila ho o poznatky, které jsem získala formou rozhovoru s učiteli a pedagogickými pracovníky, kteří s romskými dětmi denně pracují. Pomocí dotazníků jsem oslovila celkem 18 romských žáků na dvou základních školách a praktické škole ve Vimperku a prostřednictvím rozhovorů získala informace od učitelů na těchto školách. Dotazník pro žáky základních škol obsahoval 16 otázek zaměřených na vztah žáka ke škole, přístup rodiny ke vzdělání a vzdělanostní plány do budoucna. Dotazník pro žáky praktické školy obsahoval stejné otázky a byl rozšířen o čtyři doplňující otázky vztahující se pouze na praktickou školu. Zajímala jsem se, zda praktickou (dříve zvláštní) školu navštěvují i sourozenci, zda ji absolvovali i rodiče žáka, od které třídy chodí dítě do praktické školy a jestli se mu ve škole líbí. Dotazníky byly zcela anonymní. V rozhovoru s učiteli mě zajímal jejich názor na problematiku vzdělávání romských dětí. Otázky jsem se snažila formulovat tak, aby při odpovědích na otázky mohli vycházet z pedagogické praxe a zkušeností. Otázky byly zaměřené na prospěch romských žáků, názory na jejich přecházení do praktických škol a případné rozdíly s dětmi majoritní společnosti.

³³ Popis metody a výsledky výzkumu etnického složení žáků bývalých zvláštních škol v ČR v roce 2011/2012. [on-line]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.cosiv.cz/materialy/materialy-v-ceskem-jazyce/>

Na můj dotazník mi odpovědělo celkem 12 žáků základních škol a 6 žáků ze základní školy praktické. Na základních školách jsem dotazník rozdala žákům druhého stupně, tedy ve věku přibližně od 12 do 15 let. Na praktické škole byl vzorek více rozmanitý, věk dětí se pohyboval od 10 do 14 let. Vedoucí praktické školy mi umožnila brát si děti po dvojicích do kabinetu, klást jim otázky slovně, pokud by otázky nerozuměly, tak ji vysvětlit a v případě nejasné odpovědi jsem se dětí mohla ptát na upřesnění informací. Pro rozšíření a doplnění informací jsem se kromě dotazníkového šetření opřela o rozhovor s terénním pracovníkem, který má přehled o situaci v rodinách a denně s Romy spolupracuje, navštívila jsem charitu ve Vimperku a mluvila s pedagogickými pracovníky, kteří poskytují dětem s výchovnými a prospěchovými problémy doučování a pomáhají jim s přípravou do školy. Dotazníky a rozhovor s učiteli ze základní školy jsou k dispozici k nahlédnutí v příloze práce.

11.3. Výzkumné otázky

Na základě studia odborné literatury a materiálů zabývajících se problematikou vzdělávání romských dětí jsem si položila otázky, které se snažím zodpovědět na základě provedeného výzkumu.

Otázka č. 1 : Jak úspěšné je dítě, jehož rodiče se aktivně zapojují do procesu vzdělávání svého dítěte? Jak úspěšné je dítě, jehož rodiče se aktivně nezapojují?

Otázka č. 2 : Jak úspěšné je dítě, které absolvuje předškolní přípravu? Je úspěšnější než dítě, které ji absolvovalo?

Otázka č. 3 : Je pravděpodobné, že dítě, jehož rodiče absolvovali základní školu praktickou, bude na praktické škole také studovat?

Definovat, zda je dítě ve škole úspěšné či nikoli, může být obtížné. Podle pedagogického slovníku školní úspěšnost znamená: „*Zvládnutí požadavků kladených školou na jednotlivce, které se projevuje v pozitivním hodnocení žákovy prospěchu.*“ (PRŮCHA, 2003: 242) Vzdělávací proces může znamenat: „*...edukační procesy, tj.*

všechny takové činnosti, které probíhají v nějakém edukačním prostředí a zahrnují učení nějakého subjektu, např. v rodinném prostředí.“ (PRŮCHA, 2003: 295)

11.4. Vyhodnocení výzkumu

11.4.1. Vyhodnocení dotazníků pro romské žáky

Část otázek v dotazníku byla uzavřená a na některé otázky měly děti formulovat odpověď vlastními slovy. Ve vyhodnocení výzkumu porovnám odpovědi žáků ze základních škol s odpověďmi žáků praktické školy a poukážu na případné rozdíly.

Na položené otázky odpověděly děti takto:

1. Je pro tebe škola důležitá?

Ze 12 dětí základních škol jich 11 odpovědělo, že škola pro ně je důležitá, jedna odpověď byla negativní.

Na praktické škole byl výsledek podobný. Jeden žák byl z položené otázky trochu rozpačitý. Krčil rameny a po chvílce přemýšlení mi řekl, že pro něj škola moc důležitá není. Ostatní děti se shodly na pozitivní odpovědi.

2. Chodíš do školy rád/a?

Tady byly odpovědi různé. Na základní škole 8 žáků zakroužkovalo, že do školy chodí rády. Ostatní čtyři odpovědi byly záporné. Buď děti zakroužkovaly přímo možnost NE, nebo dopsaly odpovědi „moc ne“ nebo „někdy ano, někdy ne“.

Na praktické škole byl výsledek pozitivnější. Většina dětí mi bez přemýšlení odpověděla, že do školy chodí ráda. Jen jeden žák si zase nebyl jistý. Nakonec mi řekl, že do školy nechodí rád. Kladný vztah k praktické škole přisuzuji na základě pozorování dětí přátelštějšímu jednání ze strany učitelů, lepším vztahům mezi dětmi a možná i menším nárokům, které jsou na děti kladeny.

3. Co se ti ve škole líbí?

V téhle otázce jsem nechala možnost vlastní odpovědi. Odpovědi se tedy lišily. 5 dětí ze základních škol nechalo otázku bez odpovědi nebo napsaly, že neví, co se jim ve škole líbí. Ostatní uvedly, že se jim líbí předměty jako výtvarná

výchova nebo tělocvik, nebo že do školy chodí rády, protože se tu mohou setkat s kamarády a mohou si povídat.

Na praktické škole mi děti uváděly také předměty, ale od základní školy se poněkud lišily. Čtyři děti baví ve škole vlastivěda, český jazyk, matematika a německý jazyk. Jedno dítě bez váhání odpovědělo, že se mu ve škole líbí všechno.

4. Co se ti ve škole nelíbí?

I tuhle otázku jsem nechala otevřenou. Pět odpovědí bylo zaměřených na předměty jako matematika, fyzika, anglický jazyk nebo učení všeobecně.

Dvěma dětem se nelíbí školní prostředí a čtyřikrát zůstala kolonka prázdná.

Nepříjemně mě překvapilo, možná i trochu šokovalo, když jsem si přečetla odpověď „šikana“. Šikana je na školách dlouhodobým problémem, který se nedaří odstranit. S novými technologiemi přichází i nové podoby šikany, které se mohou zdát jako nevinné, přesto jsou nebezpečné a na psychiku dítěte mohou mít negativní dopad.

Na praktické škole mi pětkrát děti odpověděly, že se jim ve škole všechno líbí.

Jedno dítě mi řeklo, že se mu nelíbí, jak se občas pohádají ve třídě nebo poperou mezi kamarády, ale dodal, že jsou to jen přátelská nedorozumění.

5. Máš doma své místo pro přípravu do školy?

Tady všechny odpovědi byly jednoznačně ANO. Pro upřesnění jsem se ptala na to, jestli má doma svůj vlastní pokoj, psací stůl nebo potřebné pomůcky pro přípravu do školy.

6. Připravuješ se denně doma do školy?

Na základních školách sedmkrát ANO, čtyřikrát NE a jednou do dotazníku dopsal/a, že jen někdy, protože zapomíná.

Na praktické škole se dvě děti přiznaly, že se do školy nepřipravují, protože vše zvládají ve škole a nemusí se učit a čtyři odpověděly, že se doma denně připravují. Učivo na základní praktické škole je méně náročné, než na základní škole, a na děti nejsou kladeny takové požadavky, přesto dostávají domácí úkoly, které musí doma plnit.

7. Chtějí rodiče, aby ses doma učil/a?

U téhle otázky všichni uvedli, že jejich rodiče chtějí, aby se doma učili. Otázkou je, kolik rodičů také děti kontroluje, jestli se učí, nebo kontroluje, zda mají vypracované všechny domácí úkoly. Pro upřesnění jsem se ptala terénního pracovníka, jestli mají rodiče o přípravu do školy zájem. Odpověď zněla, že se rodiče většinou zeptají, jestli má dítě domácí úkol, pokud ano, řeknou mu, aby ho vypracovalo, a tím jejich starost končí. Dál už většinou dítě nekontrolují.

8. Učí se s tebou rodiče?

V dotaznících ze základních škol bylo ANO zakroužkované pouze třikrát, ostatních devět odpovědí bylo NE nebo děti dopsaly, že někdy.

Na praktické škole byl výsledek podobný. Pouze dvakrát ANO, jinak čtyřikrát děti odpověděly, že se s nimi rodiče učí, jen pokud nerozumí dané látce nebo potřebují pomoci s domácím úkolem. Zajímal mě i názor učitelů. Paní učitelka ze základní školy mi sdělila zkušenost s romským žákem z její třídy. Do 7. třídy s ním nebyly žádné problémy a jeho výsledky byly průměrné. Dokonce z testu z češtiny dostal i jedničku nebo dvojku. Ve vyšších třídách se ale vše změnilo. Nenosi úkoly, prospěch se velmi zhoršil, nebyl ochotný spolupracovat a nastaly i výchovné problémy. Podle názoru paní učitelky problém spočívá v tom, že ve vyšších třídách už není v silách rodičů pomoci dítěti s učením, protože sami takové vzdělání nemají. Většina Romů absolvuje pouze povinnou školní docházku, jen pár výjimek pokračuje vzdělání na střední nebo vysoké škole. Rodiče proto nejsou schopni dítěti učivo vysvětlit a pomoci mu s úkoly, a tak přípravu do školy nechávají pouze na něm. Bohužel ve většině případů na učení samo dítě nestačí a ani nemá motivaci k tomu, jít se učit. Z tohoto důvodu funguje ve vimperské charitě služba pro rodiny s dětmi, kde pedagogičtí pracovníci poskytují dětem doučování, pomáhají jim s domácími úkoly a radí rodičům, jak se s dětmi učit.

9. Chodil/a jsi do mateřské školy?

V ZŠ osmkrát ANO, čtyřikrát NE.

Na praktické škole čtyřikrát ANO, dvakrát NE. Výsledek této otázky se mi neslučuje s poznatky, které udává odborná literatura. Podle ní má na vzdělanostní šance romského žáka vliv právě předškolní příprava. Pokud děti nenavštěvují mateřské školy, nejsou dostatečně připravené na vstup do školy, nezvládají učivo a bývají přeřazeny do škol mimo hlavní vzdělávací proud. Přesto mi většina dětí na praktické škole řekla, že do školky chodila a naopak na základní školu chodí i děti, které předškolní přípravu neabsolvovaly.

10. Chodíš na nějaké kroužky nebo do sportovních oddílů?

Na základních školách čtyřikrát ANO, zbytek uvedl, že žádné kroužky nenavštěvuje. Kladné odpovědi byly více rozvedené. Byly zde uvedeny aktivity jako fotbal, dramatický kroužek, hra na hudební nástroj a romské tance. I v praktické škole tráví děti svůj volný čas v tanečních kroužkách. Konkrétně se jedná o romský taneční soubor, který vystupuje pod názvem Roma star. Romové jsou muzikálně i pohybově talentovaní a soubor umožňuje dětem rozvíjet jejich nadání, smysluplně trávit svůj volný čas, podporuje romskou kulturu a navíc prostřednictvím veřejných vystoupení se s romskými tradicemi seznámí i široká veřejnost.

11. Chodíš na nějaká doučování mimo školu?

U této otázky jsem dala na výběr čtyři možnosti.

- a) soukromé doučování
- b) Mateřské centrum
- c) jiné
- d) nemám doučování

Většina odpovědí byla za d – nemám doučování. Pouze jedno dítě z obou základních škol uvedlo, že chodí na soukromé doučování. Podle rozhovorů s učiteli mají ale romští žáci s učením problémy a z výsledků předchozích otázek není v silách rodičů, aby dítěti s učením pomohli sami.

Na praktické škole má jedno s dětí soukromé doučování a jedno navštěvuje Mateřské centrum v charitě, ostatní doučování nemají.

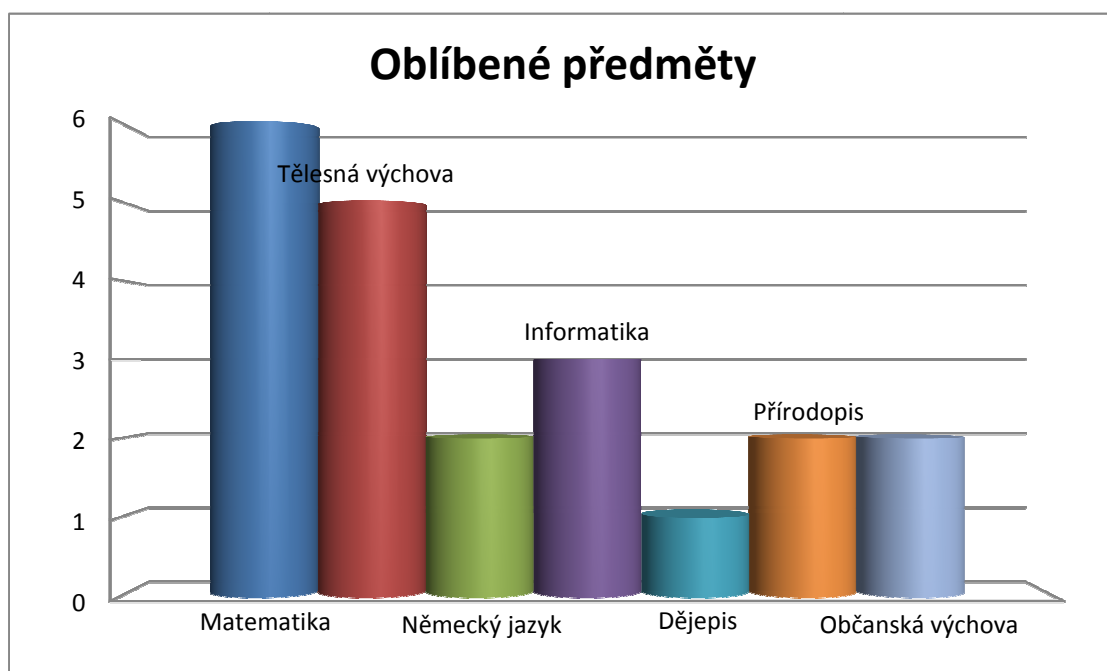
12. Pokud nerozumíš učivu, máš se ve škole na koho obrátit?

Ve všech školách zněla odpověď jednoznačně ANO. Tuto otázku jsem probírala i s učiteli a ti mi řekli, že pokud dítě nerozumí probírané látce, vysvětlí mu nejasnosti o přestávce nebo může přijít po vyučování na konzultace do kabinetu.

13. Jaký předmět tě ve škole nejvíce baví?

Otázku jsem nechala otevřenou. V následujícím grafu jsem shrnula všechny oblíbené předměty. Překvapilo mě, že mezi nejoblíbenější předměty patří matematika. Podle mého názoru je to z důvodu, že na ostatní předměty jako dějepis nebo přírodopis se děti musí připravovat a učit. Matematika je ale předmět, který nevyžaduje až takovou domácí přípravu, ale spíše přemýšlení a logické uvažování.

Graf 3. Oblíbené předměty dětí ze základní a praktické školy

14. Co chceš dělat po 9. třídě?

Opět jsem dala výběr ze čtyř možností. Děti zakroužkovaly tu odpověď, která pro ně byla nejvhodnější, popřípadě dopsaly vlastní.

- studovat na střední škole s maturitou

- b) studovat na odborném učilišti
- c) jít pracovat
- d) nevím

Většina odpovědí byla d – nevím. Vzhledem k věku respondentů není překvapením, že ještě nejsou rozhodnutí, co po absolvování základní školy budou dělat. Třikrát byla zakroužkována odpověď c – jít pracovat, dvakrát b – studovat na odborném učilišti a jednou byla odpověď dopsaná. Žák 5. třídy mi jako odpověď uvedl, že od 6. třídy půjde studovat na víceleté gymnázium ve Vimperku.

Odpovědi na praktické škole se od základních škol lišily. Z praktické školy chce jít pět dětí studovat na odborné učiliště, převážně do Volyně. Pouze jeden žák mi uvedl, že ještě není rozhodnutý v tom, jestli by chtěl pokračovat ve vzdělání nebo jestli chce jít rovnou pracovat.

15. Myslíš si, že je vzdělání důležité pro budoucí povolání?

V této otázce se děti ve většině případů shodly na tom, že ano. Pouze dva uvedly, že vzdělání jako klíčové pro získání zaměstnání nevidí. Jeden žák mi řekl, že by jednou chtěl opravovat auta a na to přece nepotřebuje žádnou školu. Převážná část romských dětí si ale uvědomuje důležitost vzdělání.

16. Jakou práci bys chtěl jednou dělat?

Odpovědi žáků základních škol se nijak výrazně nelišily od praktické školy. Naopak děti na praktické škole mají ve svých plánech do budoucna více jasno. Jistější odpovědi můžou ale být i z toho důvodu, že na praktické škole mohly děti odpovídat slovně a já s nimi mohla lépe komunikovat. Na základních školách třikrát děti napsaly, že neví, jakou práci by chtěly dělat. Mezi nejčastější zaměstnání patří automechanik, kuchař/ka nebo cukrář/ka. Všechny tyto obory se vyučují buď na učilišti přímo ve Vimperku, nebo v nedaleké Volyni. Žák základní školy, který mi u 14. otázky dopsal, že půjde studovat na víceleté gymnázium, by se jednou chtěl stát inženýrem.

Další čtyři otázky se týkaly pouze dětí ze základní školy praktické:

17. Od které třídy chodíš do praktické školy?

Z výzkumů a odborné literatury vyplývá, že romské děti bývají na praktické školy přearozovány již v první třídě nebo brzy na prvním stupni základní školy. Tato skutečnost se potvrdila i v mém výzkumu. Z šesti dotázaných dětí dvě chodí na praktickou školu od první třídy, další od druhé, maximálně třetí třídy. Z pozorování dětí a z vlastní zkušenosti s nimi musím podotknout skutečnost, která mě zarazila. Hned při první návštěvě praktické školy jsem si všimla rozdílu mezi romskými a neromskými dětmi. Na první pohled je zřejmé, že neromské děti byly na praktickou školu přearozeny z nějakého důvodu. Ať už to bylo kvůli nezvládnutí učiva, či nižší mentální úrovni. Při pozorování je možné si všimnout, že takové dítě je trochu pomalejší, neprůbojné, potřebuje pomoc se správným vyjadřováním a samo od sebe nezačne komunikovat. Romské děti se ale projevovaly naprosto opačným způsobem. Hned se snažily komunikovat, nestyděly se a aktivně se zapojovaly do všech činností. Všechny romské děti, se kterými jsem spolupracovala, byly inteligentní, bystré a podle mého názoru nepatří do praktické školy.

18. Pokud máš sourozence, chodili nebo chodí také do praktické školy?

Šestkrát ANO. Touto otázkou jsem sledovala předpoklad, že pokud už jedno dítě z rodiny na praktickou školu chodí, budou rodiče chtít, aby tam chodilo i další dítě, protože bude mezi svými a škola pro něj nebude stresujícím prostředím. Z poznatků od dětí se mi tento fakt potvrdil. Romská rodina je tradičně velmi početná a podle toho, co mi děti sdělily, jsou všechny navzájem nějakým způsobem příbuzné. Pokud nejsou přímo sourozenci, tak jsou bratránci nebo sestřenice nebo se jen jejich rodiče znají a oni spolu od mala kamarádí.

19. Cítíš se dobře v praktické škole?

Jak už vyplývá z předchozí otázky, prostředí na praktické škole je pro romské dítě méně stresující. Nejsou zde rasové předsudky, uplatňuje se individuální přístup a pomalejší pracovní tempo. Všechny děti se shodly na tom, že se jim na

praktické škole líbí víc než na „normální škole“, a že by se na základní školu nechtěly vrátit. Pro upřesnění cituji jejich odpovědi:

„Líbí se mi tu víc, paní učitelky jsou hodné a mám tu kamarády. Na té druhé škole se se mnou nikdo nechtěl bavit, protože jsem cikán.“

„Líbí se mi tu, protože tu mám sestru a bratrance.“

„Když jsem chodil na tu druhou školu, tak mi všichni nadávali, že jsem cikán. Když se ve třídě něco ztratilo, vždycky jsem za to mohl já, i když jsem to neudělal. Tady mě nikdo z ničeho neobviňuje a jsou na mě hodní.“

„Nemusím se tady tolik učit, učení je lehčí a všechno zvládám ve škole. I učitelky jsou tu víc v pohodě.“

20. Chodili tví rodiče také do praktické školy?

I v této otázce mě zajímalo, zda má zkušenost rodičů s praktickou (dříve zvláštní) školou vliv na studium jejich dítěte. Pokud rodiče chodili do zvláštní školy, vědí, že učení je zde snazší, na dítě nejsou kladeny takové požadavky a neseťká se zde s rasovou diskriminací. Z výzkumů vyplývá, že dokonce romští rodiče požadují, aby jejich dítě bylo přeřazeno na praktickou školu i přesto, že po mentální stránce je naprosto zdravé. Při rozhovorech s dětmi jsem se přesvědčila o tom, že ani na vimperské škole tomu není jinak. Rodiče všech dětí, se kterými jsem mluvila, mají vystudovanou praktickou školu. Některé děti mi i vysvětlily, že jejich rodiče chodili právě na tuhle školu a ony sem proto chodí také. Navíc už sem chodí jejich sourozenci, takže by ani na jinou školu chodit nechtěly.

11.4.2. Vyhodnocení rozhovorů s učiteli

Dotazníková forma šetření má své výhody i nevýhody. Hlavní předností dotazníku je získání informací v relativně krátkém čase a snadné vyhodnocení výsledků. Negativem dotazníku je ovšem možnost zkreslení informací při nevhodném kladení otázek, nemožnost s respondentem navázat kontakt a potřebné informace doplnit nebo upřesnit. Vzhledem k tomu, že výzkumný vzorek žáků byl menší, než jsem předpokládala, zvolila jsem jako další způsob získání informací pro svůj výzkum

metodu rozhovoru. Požádala jsem učitele na základních i praktické škole, zda by mi věnovali chvilku svého času a zodpověděli mi několik otázek. Jejich odpovědi jsem shrnula v další části práce.

Jako první mě zajímal názor učitelů na inkluzivní vzdělávání. Zda je podle jejich názoru vhodným řešením problematiky vzdělávání romských dětí. Překvapilo mě, že většina učitelů nevěděla, co termín inkluzivní vzdělávání znamená. Inkluzivní vzdělávání je postaveno na principu rovného práva na vzdělání, kdy každé dítě bez rozdílu může navštěvovat základní školu, a není „odsunuto“ do škol praktických. Výuka je každému žákovi přizpůsobena individuálně, každé dítě má svůj vlastní vzdělávací plán, který je v souladu s jeho osobností a schopnostmi. Důležitou roli v inkluzivním vzdělávání hrají i rodiče, kteří se do života školy plně zapojují.³⁴ Po vysvětlení pojmu inkluzivního vzdělávání se učitelé shodli na tom, že by to mohlo problematiku vzdělávání Romů vyřešit nebo alespoň zlepšit. Někteří ale vyjádřili pochybnosti, co se týče organizace a zavedení této praktiky do škol. Jako problém vidí nedostatečnou kvalifikaci pedagogů a velký počet dětí ve třídách. Většina si nedokáže představit, že by v počtu 25 dětí přizpůsobovala výuku každému dítěti zvlášť. Zavedení inkluzivního vzdělávání je dlouhý a náročný proces a vyžadoval by spoustu změn, ale v mnoha evropských zemích se můžeme přesvědčit o jeho výhodách a fungování. Například v zemích jako Švédsko, Finsko nebo Velká Británie je inkluzivní vzdělávání běžnou praxí.

Dále mě zajímal názor učitelů na skutečnost, že se Romové bouří kvůli diskriminaci a nesprávnému zařazování jejich dětí do praktických škol. Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, Česká republika byla odsouzena Evropským soudem pro lidská práva za neoprávněné přeřazování romských dětí mimo hlavní vzdělávací proud.³⁵ Rozsudek proběhl již v roce 2007 a od té doby v českém školství neproběhly žádné výrazné změny. Na nedostatečné řešení tohoto problému upozorňuje v posledních letech i řada mezinárodních organizací, které vyčítají české vládě neschopnost přijmout potřebná opatření a zamezit tak segregaci romských dětí. Když jsem se ptala učitelů na

³⁴ *Nejlepší škola je inkluzivní. Seznamte se.* Liga lidských práv. Brno 2011. [on-line]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: http://www.ferovaskola.cz/data/downloads/LLP_brozura_inkluzivni_seznamte-se.pdf

³⁵ *Rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 13. listopadu 2007 ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice.* [on-line]. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=390&d=201083>

jejich názor, bylo patrné, že s tímto faktem až tak nesouhlasí. Jejich reakce a odpovědi mě v mnoha případech nepříjemně překvapily.

„Nemají se co bouřit! Ať žijí jako normální lidé, pracují a jdou svým dětem příkladem. Tato reakce odpovídá jejich mentalitě. Nejsou schopni se svým problémům postavit čelem, tak je hážjí na druhé.“

„Romové znají svoje práva moc dobře, horší je to s povinnostmi. Kdyby si totiž jejich děti plnily povinnosti, nepatřily by do praktických škol. Nejsou v právu a nemají důvod se bouřit. Jen neradi slyší jiný názor, než je ten jejich a nejsou schopni uznat, že nemají pravdu.“

„Pokud dítě nezvládá základní školu, je jedno jestli je romské nebo neromské, pak je praktická škola vhodným řešením. Z vlastní zkušenosti vím, že učivo na základní škole činí Romům potíže. Učit se je nebaví, v mnoha případech ani do školy nechodí, a protože nemají potřebné výsledky, tak propadnou a základní školu dokončí v 8. třídě.“

„Nejedná se o diskriminaci. Romové se tímto chtějí jen zviditelnit a získat další materiální a finanční výhody. Je jim nadržováno nejen v našem státě, ale i po celé Evropě, takže nechápu, proč se bouří a neustále vykřikují, že jsou diskriminováni.“

„Diskriminace Romů se v naší společnosti řeší už hodně dlouho a zdá se mi, že bez větších úspěchů. Stát podle mě nemá jasnou představu, jak tuto situaci zlepšit, a zatím nebyla stanovena žádná pravidla společného soužití Romů a neromské většiny.“

Další otázky byly zaměřené přímo na zkušenosti učitelů a poznatky z praxe. Zajímalo mě, jak se romské dítě chová ve škole, zda jsou s ním větší problémy než s neromskými dětmi a také jaká je spolupráce rodičů se školou. Nejprve jsem chtěla vědět, jestli chodí romští žáci pravidelně do školy a kolik mají zameškaných hodin. Všichni učitelé se shodli na tom, že docházka romských dětí je velmi proměnlivá. Jeden týden je ve škole denně, jindy nepříjde vůbec. Co se týká omluvenek, je to velký problém a často hodiny zůstanou neomluvené. Na základní škole je nutné, pokud dítě chybí, aby rodiče napsali omluvenku do žákovské knížky. Pro školu je omluvenka doklad o tom, že rodiče vědí, že dítě nebylo ve škole a tím se snaží předejít záškoláctví. Jak mi sdělili učitelé, romské děti většinou omluvenky vůbec nenosí. Buď ji rodiče zapomenou napsat, nebo se o školní povinnosti nezajímají. Pokud má ale dítě velký počet neomluvených hodin, vyvodí z toho škola další důsledky jako napomenutí, třídní

důtky nebo snižené stupně z chování. O docházce dětí jsem se mohla sama přesvědčit při návštěvách škol. Abych získala odpovědi pro výzkum od co největšího počtu dětí, musela jsem jít do škol několikrát po sobě. Jeden den chyběly tři romské děti, druhý den zase jiné. Vystihnout den, aby ve škole byly všechny romské děti, je zcela nemožné.

Spolupráce romských rodičů se školou bývá ve většině případů nulová. Pokud dítě chybí a z nějakého důvodu nepřinese omluvenku, mohou do školy zavolat a omluvit ho telefonicky. Bohužel ani tento způsob rodiče nevyužívají. Na třídní schůzky nebo dny otevřených dveří, kdy se můžou u každého učitele informovat, jak jejich dítě zvládá daný předmět a zda má mezery v učení, nechodí. Pokud nastane nějaký problém, třídní učitel volá rodičům a žádá je, aby do školy přišli osobně ve stanovený čas mimo výuku. Bohužel nastane i situace, kdy rodiče nepřijdou ani na pozvání ve stanovený čas. V některých případech chodí do školy, jak se to hodí jim, obvykle během vyučování. V tuto dobu se jim ale pedagog nemůže věnovat, a tak odejdou a výsledek je nulový. V nejhorším případě neprojeví o vzdělání svého potomka žádný zájem.

S přístupem rodiny souvisí i domácí příprava dítěte do školy. Dohled rodičů na to, zda se jejich dítě učí, jestli nepotřebuje s učivem pomoci a kontrola žákovské knížky, by měly patřit ke každodenním činnostem v rodině. Důkladná domácí příprava je velmi důležitá pro úspěšné splnění školní docházky. V případě romských rodin je však domácí příprava naprosto nedostatečná. Ze zkušeností pedagogů vyplývá, že děti se doma neučí, neplní si své povinnosti a nenosí pomůcky na vyučování. Většinou mají jen jeden sešit na všechny předměty, knížky zapomínají doma nebo je dokonce ztratí. Přesto jsou si učitelé jisti, že romské děti nejsou hloupé a pokud už nastane situace, kdy hrozí propadnutí, jsou schopny se naučit a nechat se přezkoušet. Ale lenost a nulová motivace jsou překážky, které brání v trvalé aktivitě a úspěšnosti ve škole.

Další dotaz byl zaměřený na chování a prospěch žáků. Zajímalo mě, jestli s romskými dětmi řeší učitelé více kázeňských přestupků než s dětmi neromskými. Romské děti bývají většinou temperamentnější a více se projevují. Jejich výraznější povahy jsou zřejmé na první pohled. Kázeňské problémy jsou ale prý individuální. Může být romské dítě, které je spíše zamlklé a nejsou s ním žádné výrazné problémy, a naopak se setkáte s dítětem, které je nevladatelné a neustále ho musíte napomínat. Ale nezáleží na tom, jestli je Rom nebo není. Pokud bych měla posoudit chování dětí v hodinách, kterých jsem se zúčastnila, romské děti se příliš neprojevily. Naopak jsem usměřňovala spíše neromské děti, převážně chlapce, kteří vyrušovali a nedokázali

udržet pozornost. Soužití romských dětí s neromskými a zapojení do třídního kolektivu byl další aspekt, který mě zajímal. Chtěla jsem vědět, jak se romské děti začleňují mezi ostatní a jak je děti majoritní společnosti přijímají. Z poznatků učitelů vyplývá, že většinou se romské dítě do kolektivu příliš nezapojuje a drží se stranou. Je to možná dáno i tím, že většinou jsou ve třídě maximálně dva Romové nebo pouze jeden. Odlišnost a možná i rasové předsudky hrají v této věci svou roli. Odpověď jednoho z učitelů to potvrzuje. Do 7. třídy, ve které je třídním učitelem, chodí i jeden romský žák. Jako třídní učitel vede žáky už od 5. třídy, takže je už dobře zná. Podělil se se mnou o své zkušenosti z praxe: *„Začleňuje se velmi obtížně. Ostatní děti ho v kolektivu nepřijaly. Nechtějí s ním sedět v lavici, jít ve dvojici, při různých hrách a akcích ho vyčleňují a nechtějí s ním spolupracovat. Bohužel to se pak projevívá tím, že i on sám se nechce s nikým bavit, je pasivní ke všem aktivitám a odmítá se jakkoli zapojit.“* I z ostatních odpovědí učitelů je patrné, že romské dítě to nemá mezi ostatními dětmi jednoduché. Vždy ale záleží na každém dítěti individuálně, jaké má povahové vlastnosti a výchovu. Jiná paní učitelka mi vyprávěla o romské dívce, která byla v kolektivu i mezi učiteli velmi oblíbená. *„Byla velmi snaživá, do školy chodila pravidelně a skoro vůbec nezameškala. Mezi dětmi si našla kamarády a do třídního kolektivu se snadno začlenila. Podle mého názoru je to rodinným zázemím a výchovou. Rodiče dívky byli vstřícní, aktivně se o školu a výsledky dcery zajímali. Pokud je opora v rodině a dítě má motivaci, vůbec nezáleží na barvě pleti.“* Tento případ je ale bohužel výjimkou. Většinou je romské dítě „černá ovce“ třídy a nakonec celé společnosti. Nenávist a předsudky majoritní společnosti vůči Romům se předávají z generace na generaci a vštěpují se do podvědomí již od raného věku.

Moje další otázka byla spíše orientační. Ptala jsem se učitelů, koho je podle jejich názoru nutné přeřadit ze základní školy na školu praktickou. Dala jsem na výběr několik možností – dítě s lehkou mentální retardací, dítě s autismem, dítě ze sociálně vyloučeného prostředí, romské dítě nebo dítě cizinců. Většina učitelů bez přemýšlení odpověděla, že v každém případě dítě s lehkou mentální retardací. Co se týče jedinců s autismem, je rozhodující míra jejich postižení. Někteří učitelé by ale na základní školu nepřeradili pouze dítě se sníženým intelektem, ale i dítě ze sociálně vyloučeného prostředí nebo romské dítě. Zajímal mě důvod, proč by na základní školu nemohl chodit Rom nebo jedinec, jehož sociální zázemí není vyhovující, i přesto, že mentálně je v pořádku. Učitelé argumentovali tím, že pokud dítě nezvládá učivo na základní škole,

nemá potřebné pomůcky, neplní si své povinnosti a jsou s ním problémy, nemůže základní školu absolvovat. Stejného názoru je i psycholog Václav Mertin. Jak jsem již uvedla v teoretické části práce, jedním z důvodů pro zařazení dítěte na praktickou školu je diagnostikování lehké mentální retardace. Na základě inteligenčních testů se určí míra intelektu. Ovšem přesná hranice není stanovena. Hodnota IQ 69 je pouze orientační výsledek, který ještě nemusí znamenat přeřazení dítěte na zvláštní školu. „Praxe by podle mého měla být silnější než nástroje měření. Jestli tedy vyjde 67 IQ a dítě školu zvládá? Dobře. Vyjde 74 IQ a má vážné problémy? Řešme to!“³⁶ žádá psycholog Václav Mertin. Jestliže děti v běžné škole selhávají a není v silách učitelů pomoci jim zvládnout požadavky běžné školy, měla by existovat možnost, aby dítě mohlo využít vstřícného prostředí praktických škol, i přesto, že u něj není prokázána mentální retardace.³⁷

³⁶ Psycholog Václav Mertin: Hledat pevnou hranici mezi mentálně postiženými a sociálně znevýhodněnými je nesmysl. Učitelské noviny č. 22/2010. [on-line]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5337&PHPSESSID=4ac63d6ebd32f9f5b3698c4a70f855b5>

³⁷ Psycholog Václav Mertin: Hledat pevnou hranici mezi mentálně postiženými a sociálně znevýhodněnými je nesmysl. Učitelské noviny č. 22/2010. [on-line]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5337&PHPSESSID=4ac63d6ebd32f9f5b3698c4a70f855b5>

12. ZÁVĚR

Téma mé bakalářské práce řeší problematiku rozdílného vzdělávání dětí romského etnika. Segregace romských dětí v českém školském systému stále přetrvává a nedaří se najít vhodná východiska, jak tento problém řešit. Hlavním cílem mé práce bylo zjistit a popsat možné příčiny odlišného vzdělávání romských dětí a poukázat na případné důsledky.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, které jsou dále rozčleněny do kapitol a podkapitol.

V teoretické části práce jsem začala krátkým shrnutím historie Romů na našem území. V druhé kapitole jsem stručně popsala aktuální situaci romské menšiny, jaké jsou jejich životní podmínky a současné problémy. Další část práce se zabývá přímo problematikou vzdělávání romských dětí. Snažila jsem se shrnout všechny faktory, které ovlivňují úspěšný vstup do základní školy a udržení se ve vzdělávacím procesu. Zamyslela jsem se i nad možnými způsoby, jak přispět ke kvalitnějšímu vzdělávání a tím i k zlepšení životní situace romské populace. V teoretické části jsem se hlavně opírala o poznatky z odborné literatury, článků a již realizovaných výzkumů.

Cílem praktické části práce bylo analyzovat možné důvody a příčiny, proč se některé romské děti mohou vzdělávat na základních školách a některé jsou „odsunuty“ na školy praktické. Problém výzkumu jsem zúžila na aktuální situaci vzdělávání Romů ve městě Vimperk. Výzkum jsem realizovala pomocí dotazníků, který jsem rozdala romským dětem na základních a praktické škole, formou rozhovorů s učiteli a zaměstnanci oblastní charity, kteří s dětmi denně pracují, a obohatila jsem ho i o své vlastní zkušenosti a poznatky získané pozorováním dětí a z rozhovorů s nimi.

Po vyhodnocení rozhovorů s učiteli a po vyhodnocení vlastních zkušeností s dětmi vidím jako hlavní příčinu nedostatečný zájem romské rodiny o vzdělání. Pokud chybí rodinné zázemí, pevná ruka a pomoc rodičů se školními povinnostmi, pak dítě nemá žádnou motivaci k tomu se vzdělávat a samo učení nezvládne. V mnoha případech na školu rezignuje, neučí se, často chybí (protože doma to dovolí), a tím se spouští koloběh problémů. Kázeňská napomenutí, neomluvené hodiny a v nejhorším případě absolutní selhání a nutnost opakování ročníku. I přesto, že z mého dotazníkového šetření vyplývá, že si romské děti uvědomují důležitost vzdělání, stále není jejich motivace dostačující.

Odborné studie a výzkumy společnosti GAC, vedené sociologem Ivanem Gabalem³⁸ uvádějí předškolní výchovu jako klíčovou pro úspěšný vstup a studium na základní škole. Proto jsem se ve svém zkoumání zaměřila i na tento fakt a zjišťovala rozdíly mezi dětmi na základní a praktické škole. Zajímalo mě, jestli všechny děti, které se úspěšně vzdělávají na základní škole, absolvovaly předškolní přípravu a chodily do mateřské školy. Zde se mi ale tvrzení odborníků a výzkumných šetření nepotvrdilo. Čtyři z dvanácti dětí do mateřské školy nechodily, a i přesto zvládly úspěšně dojít až do 5. třídy. Na praktické škole bych podle výsledků výzkumů předpokládala, že děti do mateřských škol nechodily, a proto nebyly dostatečně připravené na vstup do běžné školy a byly vyřazeny z hlavního vzdělávacího proudu. Čtyři z šesti dětí ale předškolní přípravu mají, a i tak skončily na praktické škole. Podle mého názoru není rok v mateřské škole rozhodující. Samozřejmě výzkumný vzorek, se kterým pracuji, není pro objasnění této problematiky dostačující a pro přesnější údaje je spíše vhodné opírat se o výsledky výzkumů, které pracují s daty na celorepublikové úrovni, jako je třeba výzkum společnosti GAC. Přesto zastávám názor, že přeřazení dítěte na praktickou školu se stává z jiných, daleko vážnějších důvodů, než je absence předškolní výchovy.

Přechod dítěte z běžné školy na praktickou se může dít i na přání rodiny. Podle teoretických poznatků i informací od samotných dětí a učitelů většina romských rodičů má ukončené studium na zvláštní (dnes praktické) škole. A proto vědí, že na praktické škole jsou na žáky kladeny menší nároky, náročnost školy nevyžaduje až tak intenzivní domácí přípravu a prostředí je více přátelské. Romové si přejí umístit své děti na praktické školy i proto, že tam už spousta jiných romských dětí chodí. Většinou tam mají své příbuzné nebo kamarády. Prostor praktické školy se tak stává více přátelským a domácí. Z vlastní zkušenosti vím, že je velmi důležité cítit se ve škole dobře. Ale odklon od běžné školy a dalšího vzdělání, které je nutné pro uplatnění na pracovním trhu a nadějí k lepšímu životu, není vhodné řešení. Spíše by se měl změnit přístup a atmosféra na základních školách a odstranit všechny bariéry, které brání romským dětem plnohodnotně se vzdělávat.

³⁸ GAC. Ivan Gabal Analysis & Consulting. [on-line]. [cit. 13. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz>

13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BALVÍN, J. *Romové a zvláštní školy. Sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě.* Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN 80-902149-6-7
2. BALVÍN, J. *Romové a majorita (K výchově zdravých vztahů mezi lidmi).* Sborník ze 7. setkání Hnutí R ve Speciálních školách pro mentálně postižené v Kladně 13. – 14. prosince 1996. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. 139 s. ISBN 80-902149-7-5
3. BALVÍN, J. *Romové a sociální pedagogika. 18. setkání Hnutí R v Přerově a Levoči 7. – 9. června 2001.* Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001. 197 s. ISBN 80-902461-4-1
4. BALVÍN, J. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka.* 1. vyd. Praha: Radix, 2008. 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5
5. KALEJA, M. *Romové a škola versus rodiče a žáci.* 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. 162 s. ISBN 978-80-7368-943-8
6. MAŘÍKOVÁ, H. PETRUSEK, M. VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
7. NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.* 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8
8. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes.* 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.
9. NIKOLAJ, T. *Příběhy ze špatné čtvrti aneb jak pracovat s tématem segregace nejen ve školství.* 1. vyd. Praha: Člověk v tísní o. p. s., 2007. 117. s. ISBN 978-80-86961-45-3.
10. ŠÍMÍKOVÁ, I. Romové jako sociálně vyloučená skupina. In: NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.* 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8.

11. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 130 s. ISBN 978-80-246-5.
12. PORTIK, M. *Determinanty edukácie rómskych žiakov*. Prešov: PF PU, 2003. ISBN 80-8068-155-4
13. PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8
14. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5

Další zdroje

1. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Zpráva o stavu romské menšiny: Roste počet sociálně vyloučených lokalit i nezaměstnanost mladých Romů*. Vystaveno 27. 11. 2013. [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/26254>
2. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *O Agentuře*. [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/o-agenture>
3. *Agentura pro sociální začleňování nabízí obcím a městům spolupráci od července 2014*. Vystaveno 27. 9. 2013. [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/26131>
1. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: MPSV, 2006. str. 60. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf
2. Centra podpory inkluzivního vzdělávání. [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.cpiv.cz/>
3. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Tab. 614a Obyvatelstvo podle věku, národnosti a pohlaví*. Období 26. 3. 2011. [cit. 30. 11.

- 2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>
4. JIŘIČKA, J. *Romů je čtvrt milionu, při sčítání zapírají ze strachu, míní aktivista*. Vystaveno 17. 12. 2011. [cit. 30. 11. 2013]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/za-maly-pocet-lidi-romske-narodnosti-muze-podle-aktivisty-strach-py6-/domaci.aspx?c=A111216_123814_domaci_jj
 5. LIGA LIDSKÝCH PRÁV. *Základní vzdělávání romských dětí. Systémová doporučení ligy lidských práv č. 2*. Liga lidských práv, 2007. Dostupné z: http://lp.cz/wp-content/uploads/02_zakladni_vzdelavani_romskych_deti.pdf
 6. Nadace Open Society Fund Praha. [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.osf.cz/>
 7. NEČAS, C., MIKLUŠÁKOVÁ, M. *Historie Romů na území České Republiky*. Vystaveno 12. 2. 2002. [cit. 30. 11. 2013]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>
 8. *Nejlepší škola je inkluzivní. Seznamte se*. Liga lidských práv. Brno 2011. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: http://www.ferovaskola.cz/data/downloads/LLP_brozura_inkluzivni_seznamte-se.pdf
 9. *Popis metody a výsledky výzkumu etnického složení žáků bývalých zvláštních škol v ČR v roce 2011/2012*. [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.cosiv.cz/materialy/materialy-v-ceskem-jazyce/>
 10. *Psycholog Václav Mertin: Hledat pevnou hranici mezi mentálně postiženými a sociálně znevýhodněnými je nesmysl*. Učitelské noviny č. 22/2010. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5337&PHPSESSID=4ac63d6ebd32f9f5b3698c4a70f855b5>
 11. Romodrom. *Koalice Společně do školy*. [cit. 11. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.romodromcz.cz/index_cz.php?id=11

12. *Rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 13. listopadu 2007 ve věci č. 57325/00 – D. H. a ostatní proti České republice.* [cit. 20. 3. 2014]. Dostupné z:
<http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=390&d=201083>
13. *Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí. Verze 2001.* MŠMT. [cit. 11. 2. 2014] Dostupné z:
http://aplikace.msmt.cz/DOC/STRATEGIE_ZVRD_2001.doc.
14. *Vzdělanostní dráhy vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit. Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň a žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.* Praha: GAC, 2009. Dostupné z:
http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/VZDELANOSTNI_DRAHY.pdf
15. *Učí se učit se. Děti v přípravných ročnících ZŠ přibývá.* Vystaveno 4. 9. 2013. [cit. 20. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/240623-uci-se-ucit-se-deti-v-pripravnych-rocnicich-zs-pribyva/>
16. *Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti.* European Roma Rights Center (ERRC), červen 1999. str. 42. Dostupné z:
[Zvláštní opatření: Romové v České republice a školy pro mentálně postižené děti](#)
17. *Závěrečná zpráva výzkumného projektu: Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže.* Praha: 2007. str. 12. Dostupné z:
http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_ROMSKOLY_analy_za_vzdelavacich_potreb_romskych_deti_FINAL.pdf
18. *Závěrečná zpráva. Sociologická analýza přechodů romských dětí ze sociálně vyloučeného prostředí ze základních na střední školy.* Praha: GAC, 2010. Dostupné z:
http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_Prechody_RD_ze_ZS_na_SS.pdf
19. *Zvláštní školy v Česku? Segregace trvá.* Vystaveno 16. 2. 2006. [cit. 11. 2. 2014] Dostupné z:
<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=80189>

14. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník pro romské děti na základní škole

Příloha 2: Dotazník pro romské děti na základní škole praktické

Příloha 3: Rozhovory s učiteli

PŘÍLOHA 1: DOTAZNÍK PRO ROMSKÉ DĚTI NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

1. Je pro Tebe škola důležitá?

ANO – NE

2. Chodíš do školy rád/a?

ANO – NE

3. Co se Ti ve škole líbí?

4. Co se Ti ve škole nelíbí?

5. Máš doma své místo pro přípravu do školy? (psací stůl)

ANO – NE

6. Připravuješ se doma denně do školy?

ANO – NE

7. Chtějí rodiče, aby ses doma učil/a?

ANO – NE

8. Učí se s Tebou rodiče?

ANO – NE

9. Chodil/a jsi do mateřské školy?

ANO – NE

10. Chodíš na nějaké kroužky nebo do sportovních oddílů?

ANO – NE (Pokud ano, do kterých?)

11. Chodíš na nějaká doučování mimo školu?

a) soukromé doučování

b) Mateřské centrum

c) jiné

d) nemám doučování

12. Pokud nerozumíš učivu, máš se ve škole na koho obrátit? ANO – NE

13. Jaký předmět tě ve škole nejvíce baví?

14. Co chceš dělat po 9. třídě?

a) studovat na střední škole s maturitou

b) studovat na odborném učilišti

c) jít pracovat

d) nevím

15. Myslíš si, že je vzdělání důležité pro budoucí povolání?

ANO – NE

16. Jakou práci bys chtěl jednou dělat?

PŘÍLOHA 2: DOTAZNÍK PRO ROMSKÉ DĚTI NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE PRAKTICKÉ

1. Je pro Tebe škola důležitá?

ANO – NE

2. Chodíš do školy rád/a?

ANO – NE

3. Co se Ti ve škole líbí?

4. Co se Ti ve škole nelíbí?

5. Máš doma své místo pro přípravu do školy? (psací stůl)

ANO – NE

6. Připravuješ se doma denně do školy?

ANO – NE

7. Chtějí rodiče, aby ses doma učil/a?

ANO – NE

8. Učí se s Tebou rodiče?

ANO – NE

9. Chodil/a jsi do mateřské školy?

ANO – NE

10. Chodíš na nějaké kroužky nebo do sportovních oddílů?

ANO – NE (Pokud ano, do kterých?)

11. Chodíš na nějaká doučování mimo školu?

e) soukromé doučování

f) Mateřské centrum

g) jiné

h) nemám doučování

13. Pokud nerozumíš učivu, máš se ve škole na koho obrátit? ANO – NE

15. Jaký předmět tě ve škole nejvíce baví?

16. Co chceš dělat po 9. třídě?

e) studovat na střední škole s maturitou

f) studovat na odborném učilišti

g) jít pracovat

h) nevím

17. Myslíš si, že je vzdělání důležité pro budoucí povolání?

ANO – NE

18. Jakou práci bys chtěl jednou dělat?

19. Od které třídy chodíš do praktické školy?

20. Pokud máš sourozence, chodili nebo chodí také do praktické školy?

ANO – NE – nemám sourozence

21. Cítíš se dobře v praktické škole?

ANO – NE

22. Chodili tví rodiče také do praktické školy? ANO – NE – NEVÍM

PŘÍLOHA 3: ROZHOVORY S UČITELI

Rozhovor č. 1: Učitelka na základní škole, 30 let praxe

1. Myslíte si, že je inkluzivní vzdělávání vhodným řešením problematiky vzdělávání romských dětí?

„Inkluzivní vzdělávání romských dětí je sice dobrý nápad, ale jeho realizace ve třídě s 25 žáky je neproveditelná!“

2. Myslíte si, že byl rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, který odsoudil Českou republiku za diskriminaci romských dětí, oprávněný?

„Tuto problematiku nedokážu posoudit, ale v celkovém kontextu asi opravdu dochází v určitých oblastech k diskriminaci Romů.“

3. Mají podle Vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?

„Romské děti nemají stejné podmínky ke vzdělávání jako děti neromské. Především chybí podpora rodiny, celkový přístup rodičů romských dětí ke vzdělání a nastavení jiných priorit v životě romské společnosti.“

4. Jaký je Váš názor na skutečnost, že se Romové bouří kvůli diskriminaci a nesprávnému zařazování dětí do praktických škol (dříve zvláštních škol)?

„Diskriminace Romů se v naší společnosti řeší už hodně dlouho a zdá se mi, že bez větších úspěchů. Stát podle mě nemá jasnou představu, jak tuto situaci zlepšit, a zatím nebyla stanovena žádná pravidla společného soužití Romů a neromské většiny.“

5. Jsou podle Vašeho názoru romské děti dostatečně připravené na vstup do základní školy?

„Romské děti většinou na vstup do základní školy dostatečně připraveny nejsou. Většina nechodí do mateřské školy, chybí jim základní orientace ve společnosti, neznají význam pojmů, které patří k běžnému životu. Často mají vady řeči, mají problém zařadit se do kolektivu.“

6. Chodí rodiče romských dětí na třídní schůzky?

„Podle mých zkušeností chodí rodiče romských dětí na třídní schůzky jen občas, většinou přijdou až na pozvání, když už je třeba řešit prospěchové a výchovné problémy.“

7. Je domácí příprava romských dětí dostatečná?

„Domácí příprava romských dětí na vyučování určitě dostatečná není, zvláště na II. stupni základní školy začínají problémy s neplněním povinností. Nenosí domácí úkoly, nepřipravují referáty, některé děti ztratí učebnice a nemají sešity ani potřebné pomůcky na vyučování. Do 6. třídy chodí romský žák, který má jeden sešit na všechny předměty. Půjčila jsem mu knihu Lovci mamutů, aby mohl udělat referát. Nechci mu dát pětku, chci, aby viděl, že má šanci si prospěch zlepšit. Od půjčení uplynuly dva měsíce, referát stále nedonesl, neustále slibuje nebo se omlouvá, že zapomněl. Má snaha má zatím nulový úspěch!“

8. Které děti je podle Vás vhodné přeradit do základní školy praktické?

„Do praktické školy je podle mého názoru vhodné zařadit děti s lehkou mentální retardací, děti s nízkým intelektem a děti s autismem v těžší formě postižení. Mnohé romské děti nesplňují ani jedno z těchto kritérií, přesto je jich ve třídě základní praktické školy většina.“

9. Jak se podle Vašich zkušeností začleňuje romské dítě do třídního kolektivu?

„Se zapojením do kolektivu mají problémy. Většinou je ve třídě pouze jedno, maximálně dvě romské děti. Tím se podle mého názoru cítí odlišné a samy se ze třídy vyčleňují. Nezapojují se ani do třídních akcí, nejezdí ani na třídní výlety, ani na exkurze. Samozřejmě jsou i případy, kdy se romské dítě začlení a kamaráda si najde, většinou ale pouze jednoho.“

10. Mívají romští žáci více zameškaných hodin než neromské děti?

„Určitě ano. S absencemi bývají velké problémy. Nejen že nepřinesou omluvenku, ale hlavně zameškají látku a tu pak velmi těžko doplňují.“

Rozhovor č. 2: Učitel na základní škole, 31 let praxe

1. Myslíte si, že je inkluzivní vzdělávání vhodným řešením problematiky vzdělávání romských dětí?

„Myslím si, že inkluzivní vzdělávání by mohlo pomoci řešit problém vzdělávání romských žáků, ale to by se muselo mnoho v českém školství změnit. Musel by se snížit počet žáků ve třídách, to znamená třídy rozdělit, a na to není dostatek kvalifikovaných učitelů. Naopak na nás shora tlačí, abychom třídy spojovali dohromady.“

2. Myslíte si, že byl rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, který odsoudil Českou republiku za diskriminaci romských dětí, oprávněný?

„Pokud dítě nezvládá základní školu, je jedno, jestli je romské nebo neromské, pak je praktická škola vhodným řešením. Z vlastní zkušenosti vím, že učivo na základní škole činí Romům potíže. Učit se je nebaví, v mnoha případech ani do školy nechodí, a protože nemají potřebné výsledky, tak propadnou a základní školu dokončí v 8. třídě.“

3. Mají podle Vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?

„Podmínky mají stejné, otázka je, jestli se vůbec chtějí vzdělávat. Z přístupu dětí i rodiny spíše myslím, že ne.“

4. Jaký je Váš názor na skutečnost, že se Romové bouří kvůli diskriminaci a nesprávnému zařazování dětí do praktických škol (dříve zvláštních škol)?

„Tady bych asi zopakoval to, co jsem uvedl u předchozí otázky. Pokud dítě nezvládá učivo základní školy, nemůže na ní zůstat. Nezáleží na barvě pleti. Do praktických škol přece chodí i neromské děti. Jestli je zařazování romských dětí nesprávné, nedokážu posoudit.“

5. Jsou podle Vašeho názoru romské děti dostatečně připravené na vstup do základní školy?

„Záleží na každém dítěti zvlášť. Většina romských dětí neabsolvuje předškolní přípravu jako děti neromské, tedy jim chybí dovednosti, které by si v mateřské škole osvojily. Ale vím, že na základní škole zůstaly i děti bez předškolní přípravy.“

6. Chodí rodiče romských dětí na třídní schůzky?

„Bohužel ve většině případů nechodí. I když by měli, protože by bylo co řešit. Celkově spolupráce s romskou rodinou není jednoduchá. Psát poznámky do žákovské knížky nebo vzkaz rodičům, aby se dostavili do školy, je zbytečné, protože žákovskou knížku nekontrolují. Jediná šance, jak se s nimi spojit, je telefonicky, i když i tak bývají problémy.“

7. Je domácí příprava romských dětí dostatečná?

„Ne, bohužel domácí příprava naprosto chybí. Z vlastní zkušenosti musím uznat, že romské děti nejsou hloupé, jsou jen líné a nemají motivaci ani důvod se učit. Doma je k učení nikdo nevede a nekontroluje, zda si plní všechny své povinnosti.“

8. Které děti je podle Vás vhodné přeradit do základní školy praktické?

„Určitě děti mentálně postižené nebo autistické děti. Samozřejmě záleží na míře postižení.“

9. Jak se podle Vašich zkušeností začleňuje romské dítě do třídního kolektivu?

„Mám žáka v 7. třídě a ten se začleňuje velmi obtížně. Ostatní děti ho v kolektivu nepřijaly. Nechtějí s ním sedět v lavici, jít ve dvojici, při různých hrách a akcích ho vyčleňují a nechtějí s ním spolupracovat. Bohužel to se pak projeví tím, že i on sám se nechce s nikým bavit, je pasivní ke všem aktivitám a odmítá se jakkoli zapojit.“

10. Mívají romští žáci více zameškaných hodin než neromské děti?

„Ano. Samozřejmě se může najít výjimka, ale to se stane málo kdy. Někdy je ve škole potkávám každý den, jindy je nevidím i celý týden. Docházka bývá velmi proměnlivá, asi jak se jim zrovna chce.“

Rozhovor č. 3: Učitel na základní škole, 14 let praxe

1. Myslíte si, že je inkluzivní vzdělávání vhodným řešením problematiky vzdělávání romských dětí?

„Ne. Přístup romské rodiny ke vzdělání je velmi negativní. Romům nezáleží na tom, jestli jejich dítě bude studovat nebo ne. Proč bych se tedy měl snažit a vytvářet pro romského žáka individuální vzdělávací plán, když nevidím žádný zájem a výsledek? Musel by se od základu změnit jejich přístup a i nastavení celého systému školství.“

2. Myslíte si, že byl rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, který odsoudil Českou republiku za diskriminaci romských dětí, oprávněný?

„Nejedná se o diskriminaci. Romové se tímto chtějí jen zviditelnit a získat další materiální a finanční výhody. Je jim nadržováno nejen v našem státě, ale i po celé Evropě, takže nechápu, proč se bouří a neustále vykřikují, že jsou diskriminováni.“

3. Mají podle Vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?

„Ano, to jednoznačně. V některých případech možná i daleko lepší, než pro neromské děti. Setkal jsem se i s případem, kdy moje kolegyně dávala stále nové a nové šance romskému žákovi, kterému hrozilo propadnutí. Několikrát mu vyšla vstříc a dostal nespočet příležitostí známku si opravit, ale bez výsledku.“

4. Jaký je Váš názor na skutečnost, že se Romové bouří kvůli diskriminaci a nesprávnému zařazování dětí do praktických škol (dříve zvláštních škol)?

„Romové znají svoje práva moc dobře, horší je to s povinnostmi. Kdyby si totiž jejich děti plnily povinnosti, nepatřily by do praktických škol. Nejsou v právu a nemají důvod se bouřit. Jen neradi slyší jiný názor, než je ten jejich a nejsou schopni uznat, že nemají pravdu.“

5. Jsou podle Vašeho názoru romské děti dostatečně připravené na vstup do základní školy?

„Učím na druhém stupni, takže z vlastní zkušenosti nevím. Ale myslím si, že je to individuální.“

6. Chodí rodiče romských dětí na třídní schůzky?

„Ne, ve většině případů nechodí. Pokud už hrozí dítěti propadnutí nebo je jiný vážný problém, tak se do školy dostaví, ale to bývá opravdu jen výjimečně. Jinak komunikace s romskými rodiči je velmi obtížná.“

7. Je domácí příprava romských dětí dostatečná?

„Ne, podle mého názoru se do školy vůbec nepřipravují. Domácí úkoly od nich dostanu jen zřídka a často nejsou ani připraveni na hodinu. Učebnice nenosí, sešit mají erární na všechny předměty, na písemky se neučí. Ale pokud už jim hrozí nedostatečná na vysvědčení, pak to dohání zkoušením a jsou schopni se naučit. Ale to je opravdu jen, když už je nejhůř.“

8. Které děti je podle Vás vhodné přeradit do základní školy praktické?

„Děti tělesně postižené a děti ze sociálně vyloučeného prostředí. Určitě také některé romské děti. Děti ze sociálně slabé rodiny, mezi které většinou patří i romské děti, nemají dostatečné rodinné zázemí, chybí motivace od rodiny a převažuje negativní postoj ke vzdělání a tím s nimi často bývají problémy.“

9. Jak se podle Vašich zkušeností začleňuje romské dítě do třídního kolektivu?

„Pokud se chová jako ostatní, začlenění se jako každé jiné dítě. Ovšem když je zdrojem problémů (krádeže, lhaní, nepřizpůsobivost) a neustále na sebe neupozorňuje, pak ho samozřejmě děti mezi sebe nepřijmou.“

10. Mívají romští žáci více zameškaných hodin než neromské děti?

„Většinou ano. Na to má opět velký vliv lhostejnost Romů ke vzdělání. Školu nepovažují za důležitou, tak proč by u dítěte lpěli na pravidelné docházce.“

Rozhovor č. 4: Učitelka na základní škole, 29 let praxe

1. Myslíte si, že je inkluzivní vzdělávání vhodným řešením problematiky vzdělávání romských dětí?

„Myslím si, že by tento způsob výuky mohl pomoci zlepšit situaci, a alespoň pomoci vyřešit problémy, které přetrvávají ve vzdělávání romských žáků, ale neumím si představit, jak by se inkluzivní výuka realizovala na školách. Byl by to velmi náročný a dlouhý proces, který by vyžadoval spoustu změn.“

2. Myslíte si, že byl rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, který odsoudil Českou republiku za diskriminaci romských dětí, oprávněný?

„Nevím, myslím si, že v některých případech jsou skutečně diskriminováni a společnost k nim není fér. Ale na druhou stranu jsou i případy, kdy se oni nechovají tak, jak by měli a tehdy by se měli zamyslet, jestli problém není spíše v nich, než v majoritní společnosti.“

3. Mají podle Vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?

„Ano, podmínky mají stejné. Ale když je v celé třídě pouze jeden Rom, nemá to jednoduché. Stále jsou v naší společnosti přítomné rasové předsudky a převládají i mezi dětmi, které je odposlouchají doma nebo je čtou v médiích. Také přístup romské rodiny bývá většinou negativní a lhostejný.“

4. Jaký je Váš názor na skutečnost, že se Romové bouří kvůli diskriminaci a nesprávnému zařazování dětí do praktických škol (dříve zvláštních škol)?

„Pokud romské dítě nezvládá učivo základní školy a má problémy, ať už prospěchové nebo kázeňské, je praktická škola vhodná. Nemyslím si, že by byly romské děti přerazovány na praktickou školu bezdůvodně, k přerazení je nutné posouzení psychologa a souhlas rodičů.“

5. Jsou podle Vašeho názoru romské děti dostatečně připravené na vstup do základní školy?

„Vstup do školy je pro každé dítě náročný. Připravit na školní docházku by ho měly mateřské školy. Vím, že některé romské děti do mateřských škol nechodí.“

Začátek tedy pro ně může být náročnější, než pro ostatní děti, ale pokud bude snaživé a bude mít podporu rodiny, může vše dohnat a základní školu absolvovat.“

6. Chodí rodiče romských dětí na třídní schůzky?

„Občas. Rozhodně ne pravidelně a mnohdy až na vyzvání učitele. Najdou se ale i výjimky. Měla jsem ve třídě žákyni, jejíž rodiče chodili na třídní schůzky pravidelně a se školou spolupracovali.“

7. Je domácí příprava romských dětí dostatečná?

„To je zase individuální. Setkáte se s dítětem, kterému je škola a prospěch jedno, úkoly nenesí a povinnosti si neplní. Ale vyskytne se i světlá výjimka, kdy i romské dítě má vše důkladně splněné a na vyučování je připravené. Bohužel je to ale stále jen výjimečně.“

8. Které děti je podle Vás vhodné přeradit do základní školy praktické?

„Děti mentálně postižené, s nízkým intelektem. Takové děti nemohou zvládnout učivo na základní škole. Praktické školy nekladou tak vysoké nároky a jsou těmto dětem přizpůsobené.“

9. Jak se podle Vašich zkušeností začleňuje romské dítě do třídního kolektivu?

„To je opět individuální. Většinou do třídy chodí jeden nebo dva Romové, tak je těžké zařadit se mezi ostatní děti. Ale pokud se sami nějak nedistancují od ostatních, třída je přijme. Jako příklad uvedu bývalou žákyni, která se začleněním do kolektivu neměla problémy. Byla velmi snaživá, do školy chodila pravidelně a skoro vůbec nezameškala. Mezi dětmi si našla kamarády a do třídního kolektivu se snadno začlenila. Podle mého názoru záleží i na rodinném zázemí a výchově. Rodiče dívky byly vstřícní, aktivně se o školu a výsledky dcery zajímali. Pokud je opora v rodině a dítě má motivaci, vůbec nezáleží na barvě pleti.“

10. Mívají romští žáci více zameškaných hodin než neromské děti?

„Opět záleží na rodině, ale ve většině případů zameškají hodně.“

Rozhovor č. 5: Učitelka na praktické škole, 38 let praxe, většinou na praktické škole

1. Myslíte si, že je inkluzivní vzdělávání vhodným řešením problematiky vzdělávání romských dětí?

„Ano, myslím si, že by zavedení inkluzivního vzdělávání bylo vhodné. Každé dítě má jiné pracovní tempo, rozdílné schopnosti a povahové rysy. Individuální přístup učitele by proto mohl pomoci například dítěti, které má větší problémy než ostatní a nezvládá učivo tak dobře, aby se udrželo na základní škole a tak mu poskytnout možnost dalšího vzdělávání a lepší budoucnosti.“

2. Myslíte si, že byl rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, který odsoudil Českou republiku za diskriminaci romských dětí, oprávněný?

„O tomto rozsudku nevím podrobnosti, jak tomu bylo v konkrétních případech, ale z vlastní zkušenosti vím, že mnohé romské děti opravdu mohou skutečně pociťovat diskriminaci. V této společnosti stále převládají rasové předsudky a nastávají situace, kdy je dítě znevýhodněné jen kvůli barvě pleti nebo sociální situaci rodiny.“

3. Mají podle Vás romské děti stejné podmínky při vzdělávání jako děti neromské?

„Romské děti stejné podmínky ke vzdělávání nemají. Podle mého názoru jde hlavně o rozdílný přístup rodičů ke škole a ke vzdělávání vůbec. Rodiče romských dětí většinou nemají vzdělávání jako prioritu ve svém životě, a proto podpora romských dětí ve škole je ze strany rodiny hodně malá.“

4. Jaký je Váš názor na skutečnost, že se Romové bouří kvůli diskriminaci a nesprávnému zařazování dětí do praktických škol (dříve zvláštních škol)?

„V některých případech může být pocit diskriminace oprávněný. Skutečně může docházet ke znevýhodňování romských dětí a neoprávněnému přeřazování do praktických škol. Ale sama vím, že mnozí romští rodiče dokonce chtějí, aby jejich dítě bylo přeřazeno ze základní školy na školu praktickou. Oni sami chodili na praktickou školu, proto vědí, že úspěšné absolvování je snazší a na žáky nejsou kladeny takové požadavky jako na základních školách.“

5. Jsou podle Vašeho názoru romské děti dostatečně připravené na vstup do základní školy?

„To je individuální. Je spousta dětí, které absolvovaly předškolní přípravu a měly by být připravené na vstup do základní školy, přesto učivo na základní škole nezvládaly, a naopak jsou děti, které i bez předškolní přípravy úspěšně studují na základní škole. Záleží na každém dítěti a na rodině, jak se s tím vypořádá.“

6. Chodí rodiče romských dětí na třídní schůzky?

„Někteří ano, někteří ne. Záleží na rodině. Některé rodiče musíme do školy několikrát zvát. Obecně se třídních schůzek zúčastňují spíše matky, otec přichází do školy většinou až ve chvíli, kdy je třeba řešit kázeňské problémy. Podle mých zkušeností zájem rodičů o školu klesá s přibývajícím věkem dětí.“

7. Je domácí příprava romských dětí dostatečná?

„Náročnost praktické školy není tak vysoká a ani požadavky, které klademe na žáky, nejsou tolik složité a náročné na přípravu. Většina romských dětí zvládne učivo i bez domácí přípravy. Pokud se jedná o domácí úkoly, tak je to průměrné. Někdy domácí úkoly splní, jindy ho zapomenou a přinesou druhý, samozřejmě jsou i případy, kdy domácí úkol nedonesou vůbec. Pak ho ale musí nahradit jinak.“

8. Které děti je podle Vás vhodné přeřadit do základní školy praktické?

„Do praktické školy by měly být primárně přeřazeny děti s lehkou mentální retardací a děti s autismem, u nich ale záleží na míře a rozsahu postižení. Mohou nastat i případy, kdy je intelekt dítěte ještě nad hranicí mentální retardace, ale pokud nezvládá základní školu, pak je i pro něj praktická škola vhodným řešením.“

9. Jak se podle Vašich zkušeností začleňuje romské dítě do třídního kolektivu?

„Myslím, že s tím nemají žádné větší problémy. Na praktické škole se tolik nevnímají rozdíly nebo odlišnost dětí. Navíc se stává, že do jedné třídy chodí

děti, které jsou příbuzné nebo spolu bydlí v jednom domě a vyrostly spolu. Takže jsou kamarádi od dětství a tráví spolu čas i mimo školu.“

10. Mívají romští žáci více zameškaných hodin než neromské děti?

„Ano, romští žáci chybí více, než neromské děti, ale není to až takový rozdíl.“